

НАЦІОНАЛЬНИЙ УНІВЕРСИТЕТ «ЧЕРНІГІВСЬКИЙ КОЛЕГІУМ»
ІМЕНІ Т.Г.ШЕВЧЕНКА

*Психолого-педагогічний факультет
Кафедра соціальної роботи та
освітніх і педагогічних наук*

О.Г. Платонова

СОЦІАЛЬНЕ ВИХОВАННЯ

Методичні рекомендації для студентів II курсу
спеціальності «Соціальна робота»

Чернігів – 2022

37.035(072)

П 37

Рецензенти:

Янченко Т.В. – доктор педагогічних наук, доцент, професор, завідувачка кафедри педагогіки і методики викладання історії та суспільних дисциплін Навчально-наукового інституту історії та соціогуманітарних дисциплін імені О.М.Лазаревського Національного університету «Чернігівський колегіум» імені Т.Г.Шевченка

Фалинська З.З. – кандидат педагогічних наук, доцент, кафедри спеціальної освіти та соціальної роботи Львівського національного університету імені І.Франка

Платонова О.Г.

ПЗ7 Соціальне виховання: Методичні рекомендації для студентів I курсу спеціальності «Соціальна робота». – Чернігів: Національний університет «Чернігівський колегіум» імені Т.Г.Шевченка, 2022. – 64 с.

УДК 37.035(072)

Методичні рекомендації призначені для студентів II курсу психолого-педагогічного факультету спеціальності «Соціальна робота», які опановують провідні курси соціально-педагогічних дисциплін: «Соціальну педагогіку», «Загальну, вікову та соціальну психологію». У методичних рекомендаціях розкриваються концептуальні підходи до змісту, методів, форм та механізмів соціального виховання, розглядаються історичні аспекти розвитку системи соціального виховання в різні історичні епохи, та особливості організації та проведення виховної роботи соціальним педагогом в позакласній роботі, та в умовах літнього відпочинку.

О.Г. Платонова, 2022

ВСТУП

Навчальна дисципліна «Соціальне виховання» охоплює коло теоретичних і практичних питань що стосуються організації соціально-виховної роботи з дітьми та молоддю у навчальному закладі та позаурочний час, та підготовку майбутніх фахівців до оволодіння професійно-практичними знаннями та навичками майбутнього учасника команди соціально-виховного процесу в умовах позашкільного закладу а також соціальних установ.

Метою викладання навчальної дисципліни “Соціальне виховання” є ознайомлення та збагачення студентів знаннями змісту, сутності, принципів, закономірностей, методів та організаційних форм соціального виховання. Формування умінь, навичок планування та організації соціально-виховного процесу в умовах позашкільної роботи фахівця. Спрямування майбутнього педагога на творчу діяльність та самореалізацію особистості.

Завданнями навчальної дисципліни є:

- формування в студентів цілісного уявлення про фактори і закономірності розвитку теорії і практики соціального виховання, його соціокультурної зумовленості;
- формування в студентів професійного інтересу до роботи з дітьми різних вікових категорій; розкриття вирішальної ролі особистості педагога, його культурного рівня і професійних якостей у створенні в навчальному закладі умов для соціалізації дитини; виховання в студентів таких важливих професійних рис, як доброзичливість, тактовність і коректність, відповідальність за результати своєї діяльності, терпіння, здатність до емпатії, повага та любов до вихованців, професійна чесність та порядність;
- розширення професійного світогляду студентів, педагогічної ерудиції; розвиток в них здатності до аналітичного осмислення педагогічної дійсності; сприяння усвідомленню студентами засобів і напрямків професійного самовдосконалення.

Міждисциплінарні зв'язки: із філософією, соціологією, загальною педагогікою, загальною, віковою та педагогічною психологією, соціальною педагогікою.

Очікувані результати навчання (загальні, фахові компетентності)

Після вивчення навчальної дисципліни студент повинен продемонструвати такі результати навчання:

ЗК 4. Здатність застосовувати знання у практичних ситуаціях.

ЗК 6. Знання та розуміння предметної області та розуміння професійної діяльності.

ЗК 13. Здатність мотивувати людей та рухатися до спільної мети.

ЗК 15. Здатність діяти соціально відповідально та свідомо.

ФК 1. Знання і розуміння сутності, значення і видів соціальної роботи та основних її напрямів (психологічного, соціально-педагогічного, юридичного, економічного, медичного).

ФК 10. Здатність розробляти шляхи подолання соціальних та соціально-педагогічних проблем і знаходити ефективні методи їх вирішення.

ФК 12. Здатність ініціювати соціальні зміни, спрямовані на піднесення соціального добробуту.

ФК 21. Здатність здійснювати освітню та виховну діяльність на партнерських засадах; створювати умови для розвитку особистості, її здібностей.

ФК 22. Здатність налагоджувати взаємодію закладів освіти, сім'ї і суспільства у вихованні здобувачів освіти, сприяти їх адаптації до умов соціального середовища.

Програмні результати навчання:

ПРН 3. Ідентифікувати, формулювати і розв'язувати завдання у сфері соціальної роботи та соціально-педагогічної діяльності, інтегрувати теоретичні знання та практичний досвід.

ПРН 10. Аналізувати соціально-психологічні процеси в малих та великих групах.

ПРН 11. Використовувати методи профілактики для запобігання можливих відхилень у психічному розвитку, порушень поведінки, міжособистісних стосунків, для розв'язання конфліктів, попередження соціальних ризиків та складних життєвих обставин.

ПРН 15. Приймати практичні рішення для покращення соціального добробуту та підвищення соціальної безпеки.

ПРН 21. Демонструвати толерантну поведінку, виявляти повагу до культурних, релігійних, етнічних відмінностей, розрізняти вплив стереотипів та упереджень.

ПРН 24. Здійснювати освітню та виховну діяльність на партнерських засадах; створювати умови для розвитку особистості, її здібностей.

ПРН 25. Організовувати взаємодію закладів освіти, сім'ї і суспільства у вихованні здобувачів освіти, сприяти їх адаптації до умов соціального середовища.

На вивчення навчальної дисципліни відводиться 180, 6 кредитів ECTS (з них, 30 – лекційних, 30 – практичних, 120 – самостійна робота студентів). Підсумкова форма контролю – екзамен.

Критерії оцінювання знань студентів за системою ECTS:

а) робота на практичному занятті

Усна відповідь на практичному занятті

до 5 балів

Активність (доповнення, запитання)

1 – 2 бали

Реферат, доповідь

до 5 балів

Письмова контрольна робота

до 5 балів

в) самостійна робота

до 7 балів

г) модульна контрольна робота

до 10 балів

Робота на практичному занятті оцінюється за такими критеріями: 5 балів – студент у повному обсязі опрацював програмовий матеріал, має глибокі та міцні знання, упевнено оперує набутими знаннями, робить аргументовані

висновки; 4 балів – студент вільно володіє навчальним матеріалом, може узагальнювати та застосовувати набуті знання, відповідь містить незначні неточності; 3 бали – студент може відтворити основні положення програмового матеріалу, його відповідь неповна; 1 – 2 бали – відповідь неповна, містить багато неточностей, головний зміст питання не розкрито, студент має лише приблизне уявлення про питання, що розглядається на занятті.

Шкала оцінювання: національна та ЄКТС

Сума балів за всі види навчальної діяльності	Оцінка за національною шкалою	
	для екзамену, курсового проекту (роботи), практики	для заліку
90-100 A	відмінно	зараховано
83-89 B	добре	
75-82 C		
68-74 D	задовільно	
60-67 E		
35-59 FX	незадовільно з можливістю повторного складання	не зараховано з можливістю повторного складання
0-34 FF	незадовільно з обов’язковим повторним вивченням дисципліни	не зараховано з обов’язковим повторним вивченням дисципліни

Інформаційний обсяг навчальної дисципліни

Змістовий модуль I: Теоретичні основи становлення і розвитку системи виховання у світі.

Тема: Становлення і розвиток системи виховання в період первісного суспільства та новому часі.

Виховання у первісному суспільстві на території України (трипільська культура) та в період княжої доби. Виховна система в країнах Давнього Сходу. Виховання і навчання у Давній Греції і Римі. Залежність та обумовленість соціального виховання від політики держави, економічних та культурологічних процесів рабовласницьких держав. Спартанська, афінська виховні системи. Система виховання в епоху Середньовіччя. Система лицарського виховання. Виникнення Братських шкіл їх роль у просвітництві. Педагогічна діяльність Й.Г.Песталоцці, І.Базедова, Ф. Дістерверга, теорія навчання та виховання Й.Гербарта. Соціальне виховання у другій половині XVIII ст. та у XIX-XX ст. Основні теорії європейської освіти нового часу. Ідеї народності та природо-відповідності Г. Сковороди. Система соціального виховання на Правобережній Україні та Закарпатті (друга половина XVIII ст.). Педагогічні ідеї Я.А.Коменського, Д. Локка, Ж.-Ж. Руссо.

Тема: Вимоги до системи соціального виховання у сучасних умовах.

Проблеми методики виховної роботи в творчій спадщині А.Макаренка та В.Сухомлинського. Сучасні вимоги до системи соціального виховання в умовах Нової школи. Мета і завдання виховання сучасної молоді. Соціальне

виховання та його значення у сучасних умовах. Школа як відкрита соціально-педагогічна система. Основні принципи існування школи, як відкритої соціально-педагогічної стреми. Альтернативні школи соціального виховання в сучасній Україні.

Короткий зміст лекцій

Тема 1: Становлення і розвиток системи виховання в період первісного суспільства та новому часі.

Уявлення про зміст і методику виховання в первісному суспільстві дають етнографічні описи. Первіснообщинний лад існував сотні тисяч років. У своєму розвитку він пройшов певні періоди: первісне стадо, родова община, розпад. У кожному з цих періодів виховання підростаючого покоління мало свої особливості.

Період первісного стада (від найдавніших часів до 200 тис. років тому) був періодом завершення процесу біологічного становлення людини. Жодних організованих форм виховання на цьому етапі не існувало. Діти первісних племен через спостереження й наслідування переймали досвід дорослих. Беручи безпосередню участь в усіх видах діяльності (збирання плодів, полювання, рибальство, будівництво примітивного житла, виготовлення таких самих примітивних знарядь праці та ін.), вони поступово залучалися до життєдіяльності стада. Виховання здійснювалося у процесі трудової діяльності через наслідування, але не було планомірним. На цьому етапі виникають елементи навчання. Старші навчали дітей дотримуватися племінних традицій, переказуючи їм те, що знали самі. Такі правила передавалися від покоління до покоління як абсолютні істини.

За родового устрою (приблизно 10 тисяч років тому) людина стає подібною до сучасних людей, її соціальні начала вже панують над залишками зоологічного індивідуалізму, вона опановує зв'язну мову. Людські стада перетворюються на колективи родичів - роди. Для розквіту родового ладу характерні колективізм і кооперація родичів у трудових процесах, загальнородова або загальноплемінна власність на основні засоби виробництва і зрівняльний розподіл продуктів полювання, рибальства та інших галузей господарства. Формуються релігійні уявлення, які значною мірою впливають на виховання підростаючого покоління.

Зміни в організації суспільного життя первісних людей зумовили відповідні зміни в їх виховній практиці. Мета виховання в цей час полягала у переданні підростаючому поколінню трудових навичок, способів поведінки, релігійних уявлень, традицій, звичаїв і обрядів. Зміст і характер виховання дітей залежали від умов життя та характеру виробничої діяльності дорослих. У родовій общині сім'я ділилася на три вікові групи: діти і підлітки, які належали всій первісній общині; дорослі, що були повноцінними та рівноправними учасниками життя і праці; особи похилого віку, які годували і доглядали дітей. До 10-12 років хлопчики та дівчатка виховувалися разом і жили на половині своїх матерів, ходили з ними збирати рослинну їжу, гралися у вільний час. Згодом, коли починався період статевого дозрівання, хлопці-підлітки переходили у стан неодружених чоловіків і вдівців, а дівчата

- у стан жінок. З цього часу вони жили і виховувались окремо. Хлопців готували переважно до чоловічих видів діяльності (мисливства, рибальства, виготовлення знарядь праці), дівчаток - до жіночих (збирання рослинної їжі, ведення домашнього господарства, догляду за малими дітьми). Виховання здійснювалося залученням дітей до конкретних видів трудової діяльності, де вони включалися в систему виробничих відносин і міжособистісних стосунків дорослих людей.

Для періоду розпаду первісного ладу (7-6 тисяч років тому) характерним є виникнення сусідських общин, становлення моногамної сім'ї, станове і майнове розшарування суспільства. Ці зміни в суспільному розвитку позначилися й на вихованні. Передусім зростає роль сімейного виховання. У сім'ї діти навчалися праці, засвоювали норми і правила поведінки, релігійних обрядів. Поява станів (вожді, жерці, старійшини) трансформувала загальну мету виховання в окремі цілі для кожного стану. Спостерігається прагнення панівних груп населення відокремити розумове виховання від фізичної праці. Вони зосередили у своїх руках зачатки знань.

Виховання і навчання в країнах Давнього Сходу

До Давнього Сходу належали держави, що існували у IV—I тис. до н.е. на території Південної Азії та частково у Північній Азії. Тут виникли перші рабовласницькі держави — Шумерія, Вавилонія, Ассирія, Єгипет, Індія, Китай. **Школи в Шумері** (рання рабовласницька держава на території Двोरіччя — між річками Тигр і Євфрат) виникли у середині III тис. до н.е. Головним їх завданням була підготовка писарів, навчання їх клинопису — трансформованому піктографічному письму, що являє собою комбінації різноманітних вертикальних і горизонтальних клиновидних рисок (система налічувала до 600 знаків). Такі школи називали «будинками глиняних табличок», учителя — «батьком будинку глиняних табличок», учня — «сином будинку глиняних табличок». Назви походять від того, що шумери писали на мокрих глиняних таблицях. Учні також засвоювали певні знання з ботаніки, зоології, географії, математики, граматики, літератури. Навчання в школах було тривалим, коштувало дорого, тому навчалися лише діти знаті.

У Єгипті школи з'явилися у III тис. до н.е. водночас з виникненням писемності. Тут існували двірцеві школи, школи для жерців, школи писарів, школи для різних службовців. У них користувалися ієрогліфічним (ієрогліф — священний знак) письмом, яке налічувало до 700 ієрогліфів. Учні писали чорною фарбою на папірусі тонкою бамбуковою паличкою. У школі при палаці фараона заняття тривали з ранку до пізнього вечора. Панувала сувора дисципліна, вдавалися до тілесних покарань. Майбутні чиновники навчалися читанню, письму та лічбі. Крім того — гімнастичним вправам, плаванню і гарним манерам. У школах для жерців, окрім загальних предметів, давали релігійну освіту, а також навчали астрономії та медицини. Діти вищої знаті здобували освіту у військових школах, звідки виходили воєначальники.

В Індії (III тис. до н.е.) виховання було кастовим. Існували школи лише для двох вищих станів: школа брахманів і школи кшатріїв. Школу брахманів очолював учитель. Навчання в ній тривало 10—12 років (від 6—12 до 22—24

років). Під час навчання діти проживали у будинку вчителя. Окрім навчання, учні поралися у його господарстві. У школі брахманів з дітей найвищої касты готували служителів Бога, які все своє життя присвячували вивченню священних книг — Вед. У школах кшатріїв навчалися діти нижчих каст (шляхетської, військової). Тут вони опановували науку володіння зброєю, їзди верхи, гімнастичні вправи, а також математику, поезію, музику, етику і танці. Найнижчі касты не могли здобувати освіту.

У Китаї писемність виникла в II тис. до н.е., водночас почалося й навчання грамоти. Воно було тривалим і доступним лише дітям із заможних родин. До появи загальноосвітніх шкіл у Китаї існували так звані общинні школи, в яких юнаків безкоштовно навчали стрільби з лука, пісень та обрядів, згодом — їзди верхи, письма і лічби. Навчання починалося з шести років. Основними його методами були запам'ятовування, наслідування, обмеження свободи та ініціативи. У школах панувала сувора дисципліна, застосовували тілесні покарання. Для підготовки чиновників діяли спеціальні навчальні заклади: юридичні, медичні, математичні, художні. Згодом було відкрито вищі аристократичні школи, в яких навчали ораторського мистецтва, філософії, релігійної моралі, астрономії, медицини та ін. Першу приватну школу в Китаї відкрив Конфуцій (551—479 до н.е.). Він вивчив понад три тисячі осіб. У філософських школах навчали ораторського мистецтва, риторики, логіки, вміння вести полеміку, дискутувати. Саме в Китаї вперше було запроваджено складання екзамену для тих, хто хотів стати вченим або чиновником.

Виховання і навчання у Давній Греції та Римі

У Давній Греції, що складалася з невеликих рабовласницьких міст-держав, найоригінальніша система виховання існувала в Спарті - головному місті Лактонії і в Афінах - головному місті Аттики. Спільним в обох системах було те, що вони призначалися для виховання заможного повноправного населення в дусі зневажливого ставлення до фізичної праці й до людей праці (неповноправного населення і рабів).

У Спарті виховання мало військово-фізичний характер. Його головним завданням була підготовка мужнього, фізично розвиненого, здорового, загартованого й витривалого воїна - захисника земельної аристократії. Виховання було державним і суворо контролювалося з перших днів народження дитини: новонароджених оглядали у спеціальному місці (лесха) і повертали батькам лише здорових дітей. З семи років хлопчиків, які до цього жили вдома, віддавали у державні навчально-виховні заклади (агели), в яких вони перебували до 18 років під наглядом вихователів-педономів. В агелах вихованців привчали зносити голод, холод і спеку. Вони спали на земляній підлозі на твердій підстилці, отримували на рік тільки один плащ, погано харчувалися. Майже весь час їх тренували в бігу, стрибках, метанні списа та диска, у боротьбі, а на дозвіллі вони розважалися військовими іграми, вчилися співати і грати на музичних інструментах. Вихованці брали участь у нічних облавах на рабів (криптіях). З 15-річного віку юнаки мали право носити зброю і брали участь у криптіях. Після кожного року навчання

проводилися публічні випробування - агони.

Розумовому вихованню дітей і молоді в Спарті приділялося мало уваги. Усі зусилля були спрямовані на виховання беззаперечного послуху, витривалості та вміння долати труднощі й незгоди.

Афінська система виховання дещо відрізнялася від спартанської. Тут виховання мало індивідуальний характер. Афіни прагнули до поєднання розумового, морального, естетичного та фізичного розвитку. Метою виховання була гармонійно розвинена особистість («калокагатія» - внутрішня і зовнішня досконалість).

До семи років хлопчики і дівчатка виховувалися в сім'ї. Відтак хлопчики навчалися в школах, а дівчатка здобували домашнє, сімейне виховання під наглядом матерів або інших жінок. Виховання дівчат було досить обмеженим і замкнутим, вони навіть перебували здебільшого в окремих частинах житлових приміщень (гінекеях). Школи були платними, а тому не для всіх доступні. Навчання дітей із заможних родин полягало у поєднанні розумового, фізичного, морального і естетичного виховання;

трудового виховання дітей не існувало, оскільки фізична праця вважалась обов'язковою тільки для рабів.

Хлопчики 7-14 років навчалися у приватних школах граматистів і кіфаристів.

У школі палестрі (школі боротьби) під керівництвом учителів-педотрибів підлітки та юнаки 14-15 років навчалися п'ятиборства (біг, стрибки, боротьба, метання диска і списа), а також плавання. Юнаки 17-18 років з родин найзаможніших аристократів виховувались у гімнасіях (гімназіях), в яких вони вивчали філософію, політику, літературу та займалися гімнастикою. Юнаки 18-20 років готувалися до військової служби (вивчали зброю, морську справу, фортифікацію, військові статuti, закони держави).

Грецька школа еллінського періоду стала зразком для середньовічної Європи, адже цей тип виховання був загальним, не прив'язаним до певного державного ладу, касты, класу.

Система виховання у Давньому Римі склалася в VI- I ст. до н.е. Соціально-класове розшарування населення країни (рабовласники, вільне привілейоване населення - патриції та вершники, бідне населення - плебеї) позначилося й на системі виховання: для дітей бідноти тут існували елементарні приватні й платні школи (читання, письмо, лічба); для дітей привілейованих верств - граматичні школи, в яких учні вивчали граматику, латинську і грецьку мови, риторику, елементи історії та літератури. У школах обох типів навчалися тільки хлопчики. У період існування імперії було відкрито й жіночі риторичні школи, а також спеціальні школи для підготовки лікарів, юристів, архітекторів та інших спеціалістів. У Римі виникає вища школа університетського типу (Атенеум). В останнє століття існування Римської імперії освіта, як і вся культура, переживали занепад.

Основні проблеми розвитку європейського шкільництва.

Епоха середньовіччя в Європі (V-XVI ст.) успадкувала від Римської

імперії християнську релігію - католицизм. Головною ідеологічною силою, що визначила розвиток культури, стала християнська церква, яка різко негативно сприйняла античну культуру як язичницьку.

В історії добу середньовіччя оцінюють суперечливо. Так, гуманісти в ньому вбачають насамперед темряву та нещастя. Інші, наголошуючи на своєрідності, репрезентують її як епоху великого напруження духу та відчуття особистості - особистого порятунку (у монашества) та особистої честі (у рицарства). Виникає питання, чи можна вважати темною та неосвіченою епоху, що дала великих мислителів та митців: Роджер Бекон, Ян Гус, Микола Копернік, Джордано Бруно, Галілео Галілей, Данте, Дюрер та ін.

На початку цієї епохи освіта будувалась на основі вивчення античних авторів та природничих даних, отриманих вченими Давньої Греції та Риму. Пізніше знання приходить до занепаду. В царині розумовій домінує авторитет церкви, зникають природничі науки, все природне проклинається церквою, з'являються професори-містики та кабалістики, процвітають алхімія, астрологія. Середньовіччя увійшло в історію як епоха повного підкорення авторитету церкви та аскетизму. В епоху середньовіччя у Західній Європі, залежно від класової та станової належності склалося кілька типів виховних систем:

1) *церковне (духовне) виховання*. Здійснювалося в християнській сім'ї та церковних школах.

2) *рицарське виховання*. Здійснювалося матір'ю (до 7 років) в сім'ях; з 7 до 14 років — в сім'ях сюзерена (більш знатного рицаря), де хлопчики виконували обов'язки пажа при його дружині; від 14 до 21 року — були зброєносцями сюзерена. Виховання завершувалося урочистим посвяченням у рицарі. Ставило за мету сформувати у майбутнього рицаря («пана землі й селян») кріпосницьку мораль, навчити поводитись у «вищому товаристві» та дати військово-фізичну підготовку. В основу виховання рицарів було покладено вивчення «вільних благочестей».

3) *бюргерське виховання*. Здійснювалося в гільдійських і цехових школах, які згодом було перетворено на міські початкові школи, утримувані на кошти міського самоврядування (магістрату). Ставило за мету підготовку дітей до торговельної, ремісницької справи. Учні навчали письма, читання, лічби та релігії, а в деяких школах — риторики, граматики, геометрії. Церква боролася проти поширення цих шкіл, бо вони руйнували її монополію у шкільній справі;

4) *стихийне виховання дітей селян*. Здійснювалося батьками у повсякденній праці та носило практичний характер. Його складові: фізичне (витривалість, спритність, фізична сила), трудове (формування трудових навичок, участь у праці з дорослими), моральне (підкорення батькові, феодалу, слухняність, тілесні карі), релігійне (заучування молитви, участь в обрядах) виховання.

Виховання й освіта жінок також мали становий характер. Дівчата знатного походження виховувались у сім'ях або в пансіонах при жіночих

монастирях, де їх навчали читання, письма, латини, благородних манер. Дівчата з непривілейованих станів вчилися ведення господарства, рукоділля та релігійних настанов.

Епоха Відродження (XIV-XVI ст.) виникла у надрах середньовіччя і була історичним періодом, під час якого в країнах Західної Європи почалося формування буржуазної культури та ідеології. Тривалий час ознаки відродження і середньовіччя існували паралельно як окремі тенденції, що протистояли одна одній.

На зміну середньовічному аскетизму у світогляді цієї епохи відроджується античний ідеал діяльної, гармонійно розвинутої людини. Ідейна течія, яка запропонувала цей новий ідеал, дістала назву *гуманізму*. Епоха Відродження, яка наповнила середньовічну освіту новим змістом, організаційно не змінила її. Існували міські школи, відкривалися латинські школи підвищеного типу (колегіуми, гімназії), нові університети, державні та приватні школи для дівчат, в яких навчалися переважно діти заможних батьків.

У XV-XVII ст. реформаторський рух охоплює більшість країн Європи. Його найвідоміші керівники Ян Гус (Чехія), Мартін Лютер і Томас Мюнцер (Німеччина), Іоанн Кальвін (Швейцарія) та інші спрямовували цей антифеодальний рух насамперед проти привілеїв та впливу католицької церкви. Діячі епохи Реформації викривали схоластичні традиції католицизму в освіті, закликали до створення кращих умов і можливостей отримання освіти, наголошуючи на її пріоритеті у суспільстві. Намагалися втілити ідеї Відродження у нові організаційні форми діяльності закладів освіти.

Серед основних вимог реформації у галузі шкільництва виділяють навчання рідною мовою, надання загальної освіти, державне або громадське фінансування школи, можливість освіти для жінок. Реформаторські церкви стали засновниками шкіл нового типу по всій Європі. Це були латинські середні школи типу гімназій, які поклали початок класичному вихованню. Головними дисциплінами були латинська і грецька мови, закон Божий, природничі науки, історія, обов'язкове фізичне виховання.

Основними проблемами організації системи народної освіти у XIX ст. були:

- організація державної загальнодоступної системи народної освіти із забезпеченням наступності усіх її ступенів, вирішенням проблем фінансування;
- забезпечення національного змісту освіти та використання рідної мови у навчанні;
- становлення професійної учительської освіти, що відповідає вимогам підготовки молоді до життя;
- удосконалення методів навчання з урахуванням інтересів та вікових особливостей учнів, використання досягнень психологічних наук;
- визначення оптимального співвідношення класичної та реальної освіти.

Основні теорії європейської освіти нового часу

Поява освітніх реформаторських течій наприкінці XIX - на початку XX

ст. в Європі зумовлена прагненням педагогів побудувати нову школу на теоретичних засадах педагогів-класиків, яка б виховувала ініціативних, всебічно розвинених людей, здатних у майбутньому стати підприємцями, активними діячами в різних галузях державного і громадського життя.

Теорія «громадського виховання» і «трудової школи»

На межі XIX - початку XX ст. в Німеччині відбулися соціально-економічні зміни, які зумовили перетворення її з аграрно-індустріальної країни на сильну індустріальну державу. Ставши на шлях індустріального розвитку, вона увійшла до числа провідних країн, які боролися за панівне становище на світовому ринку та переділ уже розподіленого світу. Це зумовило постановку нових завдань і в галузі виховання та навчання. Чинна система виховання з її догматичними методами і відірваним від практичного застосування змістом навчального матеріалу не відповідала новим завданням, задовольняючи попит лише на просту, некваліфіковану працю.

Теорія «вільного виховання»

Теорію «вільного виховання» як течію в педагогіці другої половини XIX - початку XX ст. характеризують індивідуалізм і категоричне заперечення суворої регламентації всіх сторін життя й поведінки дитини. Її ідеалом є вільний, необмежений розвиток сил і здібностей кожної дитини, повне розкриття індивідуума. Представники цього напрямку розвивали педагогічні погляди Ж.-Ж. Руссо про природне виховання.

Експериментальна педагогіка

«Експериментальна педагогіка» - одна із течій педагогіки кінця XIX - початку XX ст. Зумовлена виникненням у деяких європейських країнах (Німеччині, Англії, Франції та ін.) спеціальних центрів психологічних і педагогічних досліджень. Намагалася всі свої положення обґрунтувати даними емпіричних спостережень і спеціально поставленого експерименту. Основними методами дослідження були тривалі спостереження педагогічного процесу, експеримент, вивчення дитячих праць, анкетування, тести, бесіди, статистичні дані, збирання та аналіз різноманітних фактів. У центр уваги ставилося не навчання дитини, а вивчення її самої.

Заслугою «експериментальної педагогіки», яка потребувала всебічного дослідження дитини, були точність і визначеність результатів досліджень, поданих у числах чи мірах, з'ясування закономірностей фізичного розвитку дитини, дослідження відчуттів, сприймань, уваги, пам'яті та ін.

Педагогіка особистості

«Педагогіка особистості» - течія в німецькій педагогіці, яка виникла наприкінці XIX ст. Важливим завданням виховання вважала формування особистості на основі високорозвиненої розумової самостійності. Тому особливого значення надавала навчанню дітей найбільш раціональних методів розумової праці. Значною заслугою її прихильників було детальне опрацювання методики навчання дітей прийомам розумової праці, вмінню спостерігати, вести бесіду, переказувати зміст прочитаного, самостійно готувати доповіді тощо. В навчальному процесі, організованому в дусі педагогіки особистості, центр уваги переносився з діяльності вчителя на

діяльність учня при збереженні провідної ролі вчителя.

Теорія нового виховання і «нових шкіл»

Нове виховання - міжнародний педагогічний рух за оновлення школи й виховання, за побудову навчально-виховної роботи, виходячи з інтересів дитини. Виник на межі XIX-XX ст. Його ідеї реалізовували в школах інтернального типу, де проголошувалася відмова від зубріння, формалізму і схоластики. В основу було покладено принцип органічного поєднання навчання з продуктивною працею учнів. Велика увага приділялася фізичному й естетичному вихованню, дитячому самоврядуванню.

Вальдорфська педагогіка

Вальдорфська педагогіка - одна з моделей альтернативної вільної школи, є сукупністю методів і прийомів виховання й навчання, яка ґрунтується на антропософській інтерпретації розвитку людини як цілісної взаємодії тілесних, душевних і духовних факторів. Розроблені німецьким філософом Рудольфом Штейнером (1861-1925) методологічні й дидактико-методичні основи вальдорфської педагогіки є фундаментом роботи відповідних шкіл, перша з яких була відкрита в Штутгарті (1919).

Вальдорфські школи, метою яких є глибинне вивчення природи дитини, розвиток її прихованих здібностей шляхом поєднання з навколишнім світом, дають повну середню освіту.

Навчання та виховання у Київській Русі

Власне княжа доба розпочалась задовго до прийняття християнства в Київській Русі (за М. Грушевським, - у VII-VIII ст.). Процес об'єднання праукраїнських (українослов'янських) племен завершився у IX ст. створенням могутньої держави Київської Русі (за іншою термінологією України-Русі). Князі Рюриковичі (Олег, Ігор, Ольга, Святослав) заклали підмурок державної освіти і виховання. Основними закладами цього періоду, що діяли до прийняття християнства, були школи грамоти, де діти навчалися читати, писати, лічити. До 988 р. ці школи були носіями хліборобської культури, народних вірувань, традицій, звичаїв, обрядів. Крім здобуття формальних знань, діти знайомились із суспільними і природними явищами, побутом людей через засоби фольклору: казки, билини, приказки і прислів'я, пісні тощо. Вони усвідомлювали етичний ідеал свого народу: чесність, доброту, щирість, працьовитість, вірність. Ці народно-поетичні твори стали не лише засобом морально-естетичного та патріотичного виховання, а й джерелом окремих історичних свідчень.

Найпершою згадкою про школи у Києві є повідомлення літопису від 988 р. про те, що київський князь Володимир Великий «почав брати у знатних людей дітей і віддавати на вчення книжне». За тодішніми поняттями «книжне вчення» здобували ті, що були вже грамотними. Школа «була державним навчальним закладом підвищеного типу й утримувалася за рахунок князівської казни. *Монастирські школи* відкривали при монастирях. В них навчалися ченці, майбутні священнослужителі. Як і в Європі, такі школи, засновані різними монашеськими орденами, поділялися на зовнішні.

Школи грамоти відкривали при церквах і утримувалися світськими людьми. У них навчали дітей бояр, купців, лихварів, заможних ремісників читати, писати, лічити. Навчання проводили за спрощеною 32-буквеною абеткою, використовуючи Євангеліє, Псалтир, Молитвослов та інші богослужебні книги, вчили практичним навичкам ведення діловодства, складання листів, договорів, цифрових рахунків тощо. Вчителями були служителі церкви.

Церковні школи давали початкову освіту та релігійне виховання. Зміст освіти зводився до навчання дітей читання, письма, церковного співу, християнської моралі, віровчення. Як і в усіх європейських школах середньовіччя, проповідували покірність, терпіння, аскетизм, релігійно-моральні якості. Певного терміну навчання не було, вчилися невеликими групами з 3—10 дітей. Успіх навчання значною мірою залежав від знань, здібностей, можливостей, особистого досвіду, моральних якостей вчителів.

Всесвітньо відомим було відкрите онукою Ярослава Мудрого Анною Всеволодівною при Андріївському монастирі (1086) перше в Європі *жіноче училище* для виховання жінок із шляхетних родів.

Більшість дітей простолюду виховувалась у сім'ях. Їх навчали сільськогосподарської праці, іншої домашньої роботи, зрідка віддавали майстрові для опанування ремесла. Поширеним залишалося домашнє виховання і для дітей знаті.

В Європі Київ посів славу освітнього центру, куди приїжджали на навчання іноземці, серед яких були і престолонаслідники. Представники влади в Київській Русі були освіченими людьми, князі володіли кількома мовами.

Видатні діячі української освіти XVI-XVIII ст.

Вагомий внесок у розвиток педагогічної науки зробили освітні, культурні, громадські діячі XVI-XVIII ст.

Петро Могила (1597-1647) - політичний та освітній діяч, нащадок князівського роду, широко освічена людина. Виходець із Львівської братської школи, він здобув освіту в ряді західноєвропейських університетів. Відомий як засновник Києво-Могилянської колегії, філіали якої відкрив у Вінниці (1634) і Кременці (1636). Був пристрасним борцем за діло православ'я.

Іван Федоров (Іван Федорович Москвитин) (прибл. 1510-1583) - засновник книгодрукування в Україні й Росії, просвітитель. У «Євангелії учительнім» стверджує, що життєвий шлях людини залежить від неї самої, її волі, прагнення до пізнання, до творення добрих справ, висловлює ідею рівності всіх людей, яким однаковою мірою повинні належати всі земні блага, у тому числі й освіта. В 1574 р. у Львові надрукував «Азбуку» - перший у східних слов'ян друкований підручник. Згодом її було перевидано в Острозі, де він заснував нову друкарню.

Феофан (Єлеазар) Прокопович (1681-1736) - церковний і громадський діяч, просвітитель, письменник, педагог. Після закінчення Києво-Могилянської колегії (1698) продовжував навчання за кордоном. Професор

риторики й піітики в Київській академії, з 1710 р. - її ректор. У 1716 р. за викликом Петра I виїхав до Петербурга і став на чолі російської православної церкви. Організував школу, в якій застосовувалися передові для того часу методи виховання. Автор букваря «Перше учення отрокам», курсу поетики. У «Духовному регламенті» виклав педагогічні погляди щодо організації шкіл, визначив зміст їх роботи, погляди на методику навчання й виховання.

Григорій Сковорода (1722-1794) - видатний український педагог, поет, мандрівний філософ, представник етико-гуманістичного напрямку вітчизняного просвітництва. Син бідного козака із с. Чорнухи на Полтавщині, здобув освіту у Київській академії, продовжував навчання за кордоном - у Відні, Мюнхені та Бреславі. Після повернення (1753) викладав у Переяславському, а потім Харківському колегіумі. Через переслідування за демократизм і наукову самостійність у викладанні припинив педагогічну діяльність і з 1769 р. до смерті залишався мандрівним учителем. Свої педагогічні погляди виклав у діалогах, віршах, байках, притчах, листах. Проблема виховання присвячено притчі «Вдячний Еродій» та «Жайворонки», «Байки Харківські». Педагогічні погляди Сковороди втілюють основні напрями прогресивної педагогіки: гуманізм, демократизм, високу моральність, любов до Батьківщини й народу. Головним педагогічним принципом вважав виховання природних здібностей людини. Висміював дворянсько-аристократичне виховання, протиставляючи йому позитивний ідеал виховання, мета якого - створення гармонійно розвиненої, «істинної», вільної, щасливої, корисної для суспільства людини. Провідне значення надавав розумовій освіті, яка допомагає людині пізнати себе, навколишній світ, суть щастя. Обстоював рідну мову у школах, шанував інші мови, радив вивчати граматику, літературу, математику, фізику, механіку, філософію, медицину, юриспруденцію, географію, іноземні мови, хімію, логіку, астрономію, землеробство, мораль. Пропонував використання різноманітних методів навчання. З кінця XVIII ст. українська освіта почала занепадати. До цього часу українська нація, перебуваючи між православним Сходом і латинізованим Заходом, була для них джерелом наукових ідей та кадрів. Ще на початку XVIII ст. російські правителі традиційно пропонували найвищі церковні, урядові та освітні посади авторитетним і освіченим українським діячам. Найвидатнішими з них були Ф. Прокопович, С. Яворський, Д. Туптало, С. Полоцький. Наприкінці XVIII ст. кордони Російської імперії значно обмежили контакти України із Заходом, а політика уніфікації, централізації та русифікації освіти призвела до втрати Україною своєї унікальної культурної самобутності та обмеження її ролі культурної провінції.

Видатні діячі української освіти XX ст.

Шлях до української національної школи позначений видатними досягненнями теоретиків і практиків у галузі освіти.

Михайло Грушевський (1866-1934) - професор, видатний вчений, публіцист, громадський діяч, перший Президент України. Увійшов в історію

України як один із світочів національно-визвольного та державницького руху. Інтерес до української історії успадкував від батька і зберіг його на все життя. Після захисту дисертації (1894) очолював кафедру історії Львівського університету, створив наукову школу істориків України. Невтомно боровся за відродження української школи і педагогіки, обстоював виховну роль історичної пам'яті народу. Є автором підручників з історії України, виховних програм з краєзнавства.

Іван Огієнко (1882-1972) - мовознавець та історик церкви, педагог, громадський діяч, проводив значну роботу з аналізу та узагальнення стану освіти в Україні та проектування структури, змісту народної освіти національної школи. Найсуттєвіші його педагогічні погляди: навчання і виховання мусять здійснюватися українською (державною) мовою; система навчально-виховних закладів повинна будуватися на засадах національної школи і педагогіки; навчання і освіта для дітей усіх верств населення повинні бути доступними, незалежно від соціального, майнового, расового стану чи віросповідання та ін.

Тема 2: Вимоги до системи соціального виховання у сучасних умовах.

Формування гуманістичних відношень у соціумі – мета і духовно-моральна основа соціально-педагогічної діяльності. Гуманістичне спрямування є відрізняючою особливістю сучасних концепцій соціалізації особистості, у більшості сучасних концепцій школа уявляється як відкрита гуманна система.

Відкрита соціально-педагогічна система здатна підтримувати тенденції до розширення і зміцнення її взаємодії з життям, всіма соціальними інститутами - сім'єю, підприємствами, навчальними закладами, культурно-освітніми установами, громадськими та молодіжними організаціями, державними установами. Основний центр соціально-педагогічного впливу в даному випадку переноситься на взаємодію з конкретним суб'єктом. При цьому створюються всі можливі умови для особистісного захисту, підтримки і розвитку дитини чи молодої людини, а замість одноманітності, обов'язковості для суб'єктів впливу має існувати свобода вибору.

Таке об'єднання зусиль у створенні оптимальних умов для переходу від епізодичних контактів соціальних служб з різними структурами передбачає перехід до створення такої соціально-педагогічної системи, яка б сприяла розвитку взаємодії дітей і дорослих на принципах взаємоповаги і партнерства, співдружності і співробітництва поколінь. Доцільно створювати такі відкриті системи з соціально-педагогічними центрами, оскільки вони дають змогу забезпечити взаємодоповнюваність, взаємозалежність, взаємодію всіх соціалізуючих сил даної системи.

Основним принципом соціально-педагогічної системи є консолідація сил, зацікавлених у соціальному становленні дітей та молоді. Але при наявній консолідації сил робота проектується так, щоб у кожній формі, у

кожному виді діяльності в центрі уваги був процес індивідуалізації особистості.

Важливою особливістю відкритої соціально-педагогічної системи є те, що стихійно діюче середовище перетворюється у середовище організаційне, виховуюче. Організаційне середовище включає в себе соціальні інститути, які безпосередньо чи опосередковано виконують ті чи інші соціальні функції. При цьому в окремих цих інституціях змінюються ролі, функції. Відкрита соціально-педагогічна система передбачає комплексний соціалізуючий процес — від виявлення в суб'єктах відхилень, потреб, інтересів до визначення соціалізуючих факторів та створення умов для їх застосування з конкретною метою і стосовно конкретної людини. Вся цінність соціально-педагогічної системи, як відкритої системи, саме й полягає в тому, щоб усі інфраструктури працювали не лише за віковими групами, а й за нагальними потребами того чи іншого соціуму.

Відкрита школа має багатофункціональний характер, тобто орієнтована на роботу з учнями які мають різноманітні переконання, на діалог, розвиток міжособистісного і між групового спілкування, відкрита у прямому розумінні цілий день і для дітей , і для дорослих — вони можуть приходити сюди улюбий час.

У відкритій школі переважають тенденції до розширення і укріплення її взаємодії з життям, усіма соціальними інститутами — сім'єю, підприємствами, культурно-освітніми закладами, громадськими організаціями, місцевими органами і т.д. І головне - у відкритій школі центр у навчанні і вихованні переноситься на творчі спрямування людської діяльності: школа створює усі необхідні умови для особистісного розвитку дитини м.

У структурі відкритої школи з'являються нові вихователі — соціальні педагоги, чия діяльність базується на принципі причетності особистості і сім'ї до суспільних інститутів. соціальний педагог забезпечує допустиме і доцільне втручання в процес соціалізації дітей, підлітків і молоді, виконує роль третьої особи, представника, пов'язуючого ланцюжка між особистістю і суспільством.

Діяльність відкритої гуманної школи будується на наступних принципах: збагачення дитинства, відсутність будь якого насилля і тиску на дитину, партнерство, демократичний стиль людських відносин, свобода вибору дітей, безконфліктність відношень між учителем і учнем, оптимістичний настрій, радість, терпимість, взаємодопомога, тісні контакти з батьками і соціальним середовищем, самоуправління учнів, самовиховання, виховання у дусі єдності і соціальної відповідальності, великий набір програма по профорієнтації і соціальній адаптації і т. д.

В якості головної мети концепція цілісної школи передбачає виховання у дусі широкої соціальної комунікабельності, інтелігентного і відповідального відношення кожного до самого себе, оточуючим людям і природі, формування розвиненої, вільної і позитивно налаштованої особистості.

Антон Макаренко (1888-1939) - педагог, письменник. Народився в м. Білопіль Сумського повіту Харківської губернії в сім'ї робітника-залізничника. Після закінчення Кременчуцького училища працював учителем у Крюківському, а потім Долинському (на Херсонщині) училищі. З 1914 р. вчився в Полтавському вчительському інституті, який закінчив у 1917 р., одержавши золоту медаль за твір «Криза сучасної педагогіки». У 1919 р. переїхав до Полтави, де завідував початковою, а потім семирічною трудовою школою, працював у Полтавському губернському відділі народної освіти. У 1920 р. в с. Ковалівці поблизу Полтави організував трудову колонію для неповнолітніх правопорушників і завідував нею. З 1928 по 1935 р. керував трудовою комуністичною ім. Дзержинського в Харкові, де було випробувано високоефективну систему виховання. З 1935 р. — заступник начальника відділу дитячих колоній НКВС, а з 1937 р. цілком поринув у громадсько-педагогічну та літературну діяльність.

Макаренко залишив багату педагогічну спадщину - понад 150 творів. Увійшов у класику сучасної педагогіки як новатор інтенсивної педагогіки, один із засновників теорії та методики колективного виховання. Найліпший шлях до виховання вбачав у створенні таких умов, коли вихованці є водночас і вихователями, тому виховував через життя, роботу, прагнення колективу. Наполягаючи на необхідності авторитетності, високої культури, працездатності вчителів, був проти надмірності вихователського персоналу, яка скоює можливості участі самих учнів у виховному процесі, тобто не дає їм змоги бути не тільки об'єктом, але й суб'єктом виховання.

Його теорія враховувала індивідуальний підхід до особистості в процесі колективного виховання і перевиховання, багато її елементів корисні й нині, особливо для колоній неповнолітніх злочинців, спеціальних шкіл-інтернатів. У системі Макаренка взаємини активістів і решти колективу будувалися на засадах справедливості й гуманізму, спільної діяльності, спрямованої на досягнення мети, відносинах відповідальної залежності, наявності органів самоврядування. Великого значення надавав проблемам педагогічної майстерності. На його думку, педагог повинен бути патріотом своєї Батьківщини, мати добру загальноосвітню, професійну і педагогічну підготовку, бути ініціативним, активним, енергійним, життєрадісним, гуманним, чуйним, вимогливим до себе й вихованців, мати педагогічний такт, постійно працювати над собою. Наголошував на проблемах сім'ї і школи, вихованні дітей у сім'ї, відповідальності сім'ї за виховання дітей.

Василь Сухомлинський (1918-1970) - педагог, засновник гуманістичної, новаторської педагогіки. Народився в с. Омельник (нині Кіровоградська обл.). З 1946 р. працював директором Павлівської середньої школи на Кіровоградщині. Автор багатьох книг з проблем навчання, трудового і морального виховання учнів: «Серце віддаю дітям», «Народження громадянина», «Павлівська середня школа», «Сто порад учителям», «Батьківська педагогіка» та ін. Загалом йому належать 41 монографія, понад 600 наукових статей, які насичені мудрістю власного досвіду, новими думками та ідеями.

З позицій сьогодення очевидно, що Сухомлинський зміг піднятися до рівня світової філософської і педагогічної думки. Відштовхуючись від ідей великих мислителів-гуманістів минулого і джерел народного виховання, він сформулював педагогічну концепцію, яка має загальнолюдський характер, спирається на об'єктивні закони і закономірності, не пов'язані з кон'юктурою та ідеологічними догмами, яких вимагав від нього час.

В центр виховного процесу Сухомлинський поставив особистість. Основою його концепції є повага і довіра до дитини, визнання її унікальності та права на власний вибір. Він розумів, що лише одним вивченням моральних істин не можна розвивати відповідні якості дитини. Тому в системі виховання забезпечив органічну єдність моральних знань та моральної практики. Він вважав, що вирішити завдання морального виховання можна лише тоді, коли в учнів будуть сформовані елементарні звички моральної культури, які відображають ставлення до речей і через речі до людей, що сприяє створенню уявлень дитини про добро і зло, честь і безчестя, справедливість і несправедливість, щастя, гідність. Розкрив закономірності виховання моральних звичок, серед яких: переростання звичок у традиції, емоційна оцінка, переживання власних вчинків, взаємовідповідність морального принципу і вчинку, до якого вихователь спонукає вихованця.

Розробляючи систему гуманістичного виховання, показав велике значення й ефективність методу створення спеціальних педагогічних ситуацій, виховна суть яких зумовлена конкретною практичною діяльністю вихованця у реальних життєвих умовах, коли необхідно зробити моральний вибір, виявити власні людські якості.

Проголосивши творення добра дитиною найважливішою ідеєю своєї педагогічної концепції, Сухомлинський багато в чому випередив своїх американських колег, які нині головним завданням школи вважають залучення учнів до таких цінностей, як Турбота, Повага, Довіра і Відповідальність, у яких вони бачать і цілі, й умови, й методи виховання. Відстоював необхідність естетичного виховання природою, яку вважав невичерпним джерелом дитячої думки, а спостереження в природі — школою дитячого мислення. . Пріоритетними напрямками професійно-педагогічної діяльності визначав: досконале знання свого предмета, глибоку любов до нього в поєднанні з любов'ю до дитини, вміння управляти її розумом і почуттями, спонукати до виявлення благородних почуттів; виховувати в дітях доброту, людяність, сердечність, доброзичливість, готовність прийти на допомогу, чутливість до всього живого і красивого; виховувати в юнаків благородство, чистоту морально-емоційних взаємин у сім'ї, ставлення до матері як до найдорожчої людини, почуття шанобливості перед красою дівчини; берегти й розвивати в дитини почуття людської гідності, оберігати її від поблажливості; систематично вивчати, досліджувати природний, анатомо-фізіологічний аспект психічних явищ, духовного світу дитини.

II. Змістовий модуль: Методологічні основи соціально-виховної роботи.

Тема3 : Методологічні теорії про природу виховання.

Класифікація основних теорій про походження виховання. Характеристика біологічної теорії про природу виховання. Особливості психологічної теорії виникнення виховання. Специфічні особливості релігійної теорії. Основні положення трудової теорії виникнення виховання. Сучасні теорії про природу виховання.

Тема 4: Принципи та методи соціального виховання.

Характеристика основних принципів соціального виховання. Поняття про методи соціального виховання. Класифікація методів соціального виховання. Особливості використання методів соціального виховання у професійній діяльності працівників соціальної сфери. Особистісно орієнтовне виховання. Гуманістичне виховання дітей та молоді. Диференційний підхід до виховання в сучасній школі. Навчально-виховні заклади нового типу, розуміння сучасного світу як екологічної, економіко-технологічної, історико-соціальної, політично-культурної системи взаємозв'язків, впливів, суперечностей.

Короткий зміст лекції

Тема3 : Методологічні теорії про природу виховання.

Філософія виховання сформувалась в спеціальну галузь філософсько-педагогічних знань подібно політичній філософії досить недавно і стала інтенсивно розвиватись головним чином в англо язичних країнах. Починаючи з 40-х років в університетах США, Англії, Канади, Австралії створюються відповідні кафедри виходять журнали, проходять Міжнародні конференції, друкуються підручники і книги (наприклад спеціальна серія „Міжнародна бібліотека по філософії виховання”).

Предметна область і проблематика філософії виховання в різні часи визначались різними дослідниками по різному. Найбільш розширений підхід був запропонований ще Дьюї. Він трактував філософію як „загальну теорію виховання, мета якої – реконструкція чи реорганізація досвіду для підсилення ходу подальших подій.”

З точки зору Петерсена, філософія виховання , спираючись на знання про людину, її природу, повинна допомогти їй зрозуміти нові умови, в яких потрібно здійснювати свій вибір, усвідомити своє місце в світі, через відповідальність за нього. Виховання – одна з найважливіших категорій педагогіки. Виховання можливо розглядати як суспільне явище, як діяльність, як процес, як цінність, як систему, як дію, як взаємодію і т. і. Кожне з цих значень вірне.

Визначаючи суть поняття виховання, можливо виділити:

-виховання у широкому соціальному розумінні, включаючи у нього вплив на людину суспільства в цілому, тобто фактично ототожнюють виховання з соціалізацією;

- виховання в широкому педагогічному розумінні, маючи на увазі цілеспрямоване виховання, яке здійснюється системою навчально-виховних закладів;

- виховання у вузькому педагогічному розумінні, а саме – виховна робота, метою якої є формування у дітей системи визначених якостей, поглядів, переконань;

- виховання в гранично вузькому значенні – рішення конкретних виховних задач (наприклад, виховання однієї моральної якості).

Метою виховання в педагогіці прийнято вважати кінцевий результат формування особистості. Виділяється загальна та індивідуальна мета виховання.

Соціальне виховання розуміється як планомірне створення умов для цілеспрямованого розвитку і духовно-ціннісної орієнтації людини в процесі її соціалізації.

Соціальне виховання - процес двох плановий. Держава формулює задачі соціального виховання створює його інфраструктуру, визначає програму, зміст. В той же час реалізують виховання конкретні соціальні, групові і індивідуальні суб'єкти, які мають свої особисті ціннісні орієнтації, стереотипи, які вносять істотні корективи у вимоги суспільних норм і державних установок. Тому у межах однієї системи виховання складаються різні стилі педагогічного керівництва і взаємодії. **Головна мета** соціального виховання полягає у формуванні людини, готової до виконання громадських функцій члена певної спільноти. Соціальна освіта і виховання є основними умовами формування суспільної свідомості нації, збереження самобутності й історичної перспективи народу, суспільства і держави, поваги до інших націй і народностей, збагачення і розвитку світової культури і цивілізації. Соціальне виховання різних народів і націй має свої особливості, що зумовлені історією, традиціями, матеріальною і духовною культурою.

Соціальне виховання забезпечується суспільством і державою в організаціях, що спеціально створюються для його здійснення (сім'я, навчальні заклади, мережа позашкільних закладів, дитячі та молодіжні організації), а також там, де виховання не є провідною функцією (армія, виробництво, громадські об'єднання, ЗМІ тощо). Роль держави в організації соціального виховання полягає в тому, що вона не тільки створює його інфраструктуру, а й формулює завдання соціального виховання, закріплені в державних програмах та документах. Пауль Наторп у праці «Соціальна педагогіка» писав: «Людина стає людиною лише через людську спільність.

Щоб найшвидше у цьому переконатися, досить собі уявити, що з нею сталося б, якби вона виростала поза всяким впливом людської спільності. Немає сумніву, що специфічно людські нахили у неї розвинулися б вбого, не підносячись вище рівня більш-менш витонченої чуттєвості. ...Людина не виростає самотня..., але кожна під багатостороннім впливом одна на одну, безперестанно реагуючи на ці впливи. Окрема людина – ... лише абстракція, подібно до атому у фізиці. Людина ...є спочатку окремою одиницею, щоб потім вступити у спільність з іншими, без цієї спільності вона зовсім не

людина. Наука про виховання дасть великого маху у виконанні свого завдання, якщо не визнає за основне положення і не поставить в основу ту думку, що без спільності взагалі не було б виховання... Так треба розуміти завдання того вчення про виховання, яке повинно підтримуватись у пам'яті терміном «соціальна педагогіка»... Суто індивідуальний розгляд виховання – це абстракція..., яку врешті-решт, необхідно подолати... Соціальні умови освіти й освітні умови соціального життя – це тема цієї науки».

Отже, соціальне виховання – це цілеспрямований, систематичний процес передачі досвіду накопиченого людством від покоління до покоління, коли використовується потенціал як спеціально створених державою інституцій (сім'я, навчальні заклади, мережа позашкільних виховних установ, дитячі та молодіжні організації тощо), а також тих установ, де виховання не є провідною функцією (армія, виробництво, громадські об'єднання, ЗМІ тощо), з метою підготовки людини до життя і праці в умовах соціуму.

Тобто соціальне виховання – це сукупність різнобічних впливів на людину, її внутрішній світ і поведінку з метою соціалізації, соціальної адаптації, інтеріоризації культурних надбань цивілізації, входження у спільноту і гармонійного співжиття в середовищі собі подібних.

Людство від покоління до покоління передає свій досвід, удосконалює його. Одним із аспектів цього досвіду є виховання.

Залежно від методологічних позицій вчені по-різному пояснювали природу виховання. Представники **біологічної теорії** (французький етнограф Ш. Летурно, 1831-1902), англійський соціолог Г. Спенсер, 1820-1903) вважали, що виховання не є специфічною, характерною особливістю людського суспільства, що воно - біологічне явище, властиве усім живим організмам. Прихильники **психологічної теорії** (зокрема американський історик і теоретик педагогіки П. Монро, 1869-1947) переконані, що виховання ґрунтується лише на несвідомому бажанні дітей наслідувати поведінку дорослих, наслідування є механізмом, сутністю виховного процесу. Згідно з **релігійною теорією** (німецький педагог К. Шмідт, 1819-1864), у вихованні людини виявляється насамперед творча дія Бога, який, створивши людей, дав їм і здібності виховувати дітей. Представники **трудоваї теорії** (німецький філософ Ф. Енгельс (1820-1885), англійський соціолог Л. Морган, 1818-1881) стверджували, що поштовхом до виникнення виховання було виробництво найпростіших знарядь праці та пов'язана з цим необхідність передавати молодому поколінню знання й уміння їх виготовлення і користування ними. Однак усі вчені сходяться на тому, що виховання виникло з потреби батьків передати дітям усе те, що вони створили у власній практиці, свої погляди на навколишню дійсність. Така передача досвіду і поглядів - одна з найважливіших передумов існування й розвитку людського суспільства.

Тема 4: Принципи, форми та методи соціального виховання.

Принципи соціального виховання, віддзеркалюючи рівень розвитку суспільства і його потреби з визначальною мірою попередження практики

соціального виховання у загальному вигляді висловлюють вироблені в суспільстві вимоги до відтворення визнаного типа особистості, визначають стратегію, мету, зміст, і методи виховання стиль взаємодії його суб'єктів.

Розуміння соціального виховання як складової частини розвитку і соціалізації людини, підхід до нього як до суб'єкт - суб'єктної взаємодії, визначення соціального виховання як створення умов для цілеспрямованого розвитку і духовно-ціннісної орієнтації людини дозволяє виділити ряд принципів які можуть розглядатись як основа і освіти і організації соціального досвіду людини, і індивідуальної допомоги людині.

Принцип природо відповідності соціального виховання.

Цей принцип вперше розробив Я.А.Коменський в 17 ст.

Принцип природовідповідності передбачає, що соціальне виховання повинно базуватись на науковому розумінні взаємозв'язку природних і соціальних процесів, узгоджуватися з загальними законами розвитку природи і людини, розвивати у нього відповідальність за особистий розвиток.

Принцип культуровідповідності соціального виховання.

Ідея культуровідповідності виховання досить виразно вперше проявляється в 17 ст. в працях Локка. Сучасна трактовка цього принципу передбачає, що соціальне виховання повинне базуватися на загальнолюдських цінностях культури, і будуватись у відповідності з цінностями і нормами конкретних національних і регіональних культур, які не суперечать загальнолюдським.

У відповідності з ним перед соціальним вихованням стоїть мета залучення людини до різних прошарків культури етносу, суспільства, і миру в цілому: побутової, фізичної, матеріальної, виробничої, комерційної, духовної, політичної, релігійної, сексуальної, інтелектуальної, моральної.

Принцип центрації соціального виховання на особистості.

Цей принцип передбачає, що пріоритет особистості повинен стати основою філософії виховання, ідеології суспільства у сфері виховання, центральної ціннісною орієнтацією як вихователя так вихованця.

Зміст соціального виховання повинен розроблятись таким чином, щоб він був спрямований на розвиток особистості, а форми і методи виховання – забезпечувати особистості можливості для розвитку.

Принцип доповненості у соціальному вихованні.

Цей принцип – спосіб опису при аналізі альтернативних, суперечливих ситуацій.

Його застосування передбачає підхід до розвитку людини як до сукупності взаємодоповнюючих процесів, тлумачення виховання як одного з факторів розвитку разом з природними соціальними, культурними факторами, що веде до відмови від традиційного збільшення його ролі і можливостей.

Принцип історизму полягає у вивченні явищ і процесів, ідей, концепцій соціального виховання в їх розвитку, врахуванні досвіду розв'язання проблем навчання, виховання особистості людини провідними мислителями давнини та вченими-педагогами недавнього минулого. З. Курлянд вважає, що

формула сучасного дослідження у вихованні має бути такою: «З минулого через сьогодні – у майбутнє».

Принцип об'єктивності – це дотримання нейтралітету особи, яка пізнає певний історичний період розвитку соціального виховання, дистанціювання від політичних, ідеологічних нашарувань, а також психічних станів і настроїв задля точного відтворення предмету вивчення. Об'єктивність передбачає науковість.

Принцип ціннісного підходу полягає у тому, що події, явища, факти знання в галузі соціального виховання висвітлюються і оцінюються з позиції домінуючих у суспільстві загальнолюдських і національних цінностей, гуманістичних підходів.

Виховання найважливіша функція любого суспільства, це процес соціальний, який складається з цілеспрямованого впливу на поведінку і діяльність людини усіх виховних інститутів суспільства, впливу середовища і активності самої особистості як суб'єкта цього процесу.

Суспільне соціальне виховання – педагогічно орієнтована система суспільної допомоги, яка потрібна підростаючому поколінню у період його включення у соціальне життя. Основною метою соціального виховання є сприяння розвитку людини як особистості, реалізація його здібностей у суспільстві за допомоги сім'ї.

Сім'я, розглядається не як допоміжний інститут, який потрібний для збереження і відтворення існуючих у державі структур і відношень а як Пріоритет у соціальному вихованні належить сім'ї, де людина проходить головна умова реалізації задатків і здібностей людини, важливіший виховний інститут, який містить універсальні засоби, широкий діапазон впливу на соціальне формування і саморозвиток особистості. Система соціального виховання передбачає неперервну педагогічно доцільну організацію виховного процесу з урахуванням специфіки соціальної ситуації розвитку особистості і її психологічної позиції на всіх вікових етапах у різних сферах мікросередовища де розвивається особистість, з участю всіх суб'єктів виховання від дитини до батьків, педагогів, різноманітних професійно-виховних закладів, соціальних педагогів, представників громадськості.

Найбільш поширеними формами соціального виховання є: участь у патріотичних акціях, вшанування передовиків виробництва, відмінників навчання; брифінг запитань і відповідей; зборів з різними категоріями дітей, підлітків, молоді; пропаганда передового досвіду; тематичні вечори, диспути, вікторини, круглі столи; зустрічі з учасниками історичних подій, діячами науки, мистецтва; зустрічі з ветеранами війни та праці; екскурсії та походи по історичних місцях; проведення знаменних дат в житті країни; робота клубів за інтересами; участь у художній самодіяльності; обговорення кінофільмів, спектаклів; сімейне читання книг і т.д.

Серед різноманіття соціального виховання найбільш поширеними є групові форми впливу на особистість.

Участь у мітингах, ходах, спортивних змаганнях. Дана форма являє собою масове зібрання навчаються для колективного вираження свого

ставлення до значимих для всіх проблем або, навпаки, до злободенних проблем. Це одна з ефективних форм соціального виховання як механізму соціального впливу на окрему особистість з метою мобілізації вихованців на вирішення конкретних завдань.

У виховній роботі утвердився порядок, при якому питання про необхідність проведення мітингу вирішується вищестоящим виховним органом. Однак не виключається особиста ініціатива учнівського, студентського самоврядування, особливо коли вони знаходяться у відриві від "центру", ректорату і виконують самостійні завдання.

Значний дефіцит часу на підготовку і проведення самого мітингу, необхідність досягнення максимального соціального ефекту впливу на особистість - все це обумовлює необхідність ретельної його організації та попереднього вивчення потенціалу не тільки мітингувальників, але і можливостей соціального середовища, де проводиться даний захід.

Зборів навчаються проводяться в освітньому закладі в міру необхідності для обговорення поточних проблем і шляхів їх вирішення. Мета зібрання полягає в стимулюванні виховного потенціалу особистості для вирішення актуальних проблем соціалізації, що виникли в певних умовах життєдіяльності особистості і соціального середовища.

Практика інформаційно-виховної роботи показує, що зборів навчаються - це демократичний механізм впливу на окрему особистість, де кожна незалежно від віку, навчального досвіду має рівне право брати участь у вільному і конструктивному обговоренні поставлених проблем, піддавати товариській критиці недоліки, не підриваючи при цьому авторитету керівника .

Організують збори навчаються представники учнівського або студентського самоврядування колективів. З урахуванням пропозицій навчаються вони визначають порядок денний зборів, доповідача і дату його проведення. Порядок денний може бути рекомендована і керівництвом освітньої установи.

Головна мета зібрання полягає в тому, щоб реалізувати виховний потенціал колективу навчаються у вирішенні проблем соціалізації кожного індивіда, що займає певне місце і виконує конкретні соціальні чи професійні функції в колективі.

Підготовка та участь у вікторинах - значуща форма соціального виховання в умовах освітньої установи. Це ігрова форма соціального виховання, що включає відповіді на питання в усній чи письмовій формі, зазвичай об'єднані якою-небудь темою. Мета вікторини - сприяти розширенню загального кругозору студентів, підвищенню рівня їх мотивації до навчання, вдосконаленню не тільки пізнавальних, але і соціальних якостей особистості, поліпшенню культурного дозвілля. Дуже важливо, щоб тематика вікторин сприяла вдосконаленню якісної зміни самої особистості учнів у бік придбання нових соціально значущих якостей. Підготовка вікторини включає в себе вирішення наступних питань: визначення теми і складання плану її проведення; призначення ініціативних груп; вивчення виховного потенціалу

організаторів та беруть участь, а також розробка питань; підбір довідкової літератури; оповіщення про дату, час і місце проведення; підготовка необхідної навчально-матеріальної бази; призначення журі і вироблення умов вікторини; підготовка призів (визначення заходів заохочення переможців); проведення заходів з підготовки команд до змагання.

Зустріч з обміном досвіду роботи - важлива форма соціального виховання. Широко поширеною формою пропаганди передового досвіду навчання є подібні заходи.

Зустрічі з обміну досвідом навчання переслідують не тільки навчальну мету - удосконалювати навички оволодіння знаннями, але і виховну - розвивати високе почуття відповідальності, колективізм, взаємовиручку серед навчаються за результати навчальної роботи.

Іноді зустрічі з обміну досвідом навчання проводяться у формі показу навчальних кіно- чи відеофільмів. Перед демонстрацією фільму слід представити відповідну анотацію, а після його перегляду тут же організувати обговорення фільму стосовно до вирішення завдань, що стоять перед які навчаються.

Слід підкреслити, що на зустрічі важливо створити спокійну, доброзичливу та ділову обстановку, що розташовує до вільного і відвертого обміну думками, активного пошуку шляхів, що поліпшують стан навчальної роботи.

Диспут - дискусія (лат. - Розмірковую, сперечаюся) - активне обговорення проблем, жваво цікавлять його учасників, гарячий і пристрасний суперечка, викликаний бажанням якомога глибше і ґрунтовніше розібратися в обговорюваних питаннях спільними зусиллями присутніх. Вільний обмін думками допомагає учасникам диспуту критично осмислити свої погляди і переконання, вчить доказово спростовувати помилковість висновків опонентів.

Специфіка диспуту відповідає завданням виховання ініціативності, самостійності, принциповості, чесності та непримиренності до недоліків. Добре організований диспут залучає всіх його учасників у активне обговорення злободенних питань, сприяє розвитку активного, творчого мислення і ставлення людей до своїх суспільних обов'язків, має великий вплив на формування у його учасників стійких моральних переконань, ціннісних орієнтацій, підвищує культуру мовлення, розвиває соціальні потреби і соціальні здібності кожного, допомагає розвитку навичок зближує спілкування, виховує активність та ініціативу. Він вимагає від виступаючого вміння не тільки відстояти свою точку зору, але й тактовно і переконливо довести неправоту (помилковість поглядів) опонента.

Тематична зустріч. У навчальних колективах можуть проводитися тематичні зустрічі, в яких короткі виступи, доповіді, теоретичні повідомлення, спогади, інформації, розповіді про досвід роботи органічно поєднуються із застосуванням технічних і наочних засобів (кіножурнали і фрагменти з кіно- та відеофільмів про історію освітньої установи, магнітофонні та грамзапису, фотоальбоми, виставки літератури, зразків

техніки і т.п.). Використання всіх цих коштів підпорядковане темі зустрічі і дозволяє поєднувати моральне і емоційний вплив їх на студентів.

Теми зустрічі можуть бути самими різними. Вони повинні носити узагальнений характер і відрізнятися виразністю: наприклад, "Традиції Російського спорту збережемо і примножимо!" і т.п. Для того щоб тематична зустріч повністю виправдовувала своє призначення, її необхідно ретельно готувати, проявляючи при цьому розумну ініціативу і творчість як у виборі теми зустрічі, так і в розробці плану її підготовки й проведення, складу учасників і виконавців, форм і способів подачі матеріалу, змісту і тривалості виступів.

Брифінг питань і відповідей є однією з поширених форм соціального виховання. Це одна з форм взаємодії педагогів з учнями, вивчення потреб і запитів учнів. Теми подібних заходів можуть бути найрізноманітніші: питання міжнародного і внутрішнього життя держави; закони Російської Федерації, службові інструкції про права та обов'язки студентів; законодавчих актів про пільги для учнів; форми і методи участі в майбутніх акціях, конкурсах і т.д.

Навчаються завчасно сповіщаються про час і місце наміченого заходу, організується збір запитань і попередній їх аналіз, вивчаються можливості вирішення актуальних проблем і ресурси соціуму, які залучаються для цих цілей.

Зазвичай для цієї мети вивішуються оголошення і поштову скриньку для збору запитань. Організовується підготовка кваліфікованих відповідей на подані запитання. Брифінг питань і відповідей рекомендується проводити в ході єдиного інформаційного дня, який проводиться в освітньому закладі.

Вшанування відмінників навчання (переможців олімпіад, конкурсів, змагань) - важлива форма соціального виховання. Подібні заходи є різновидом тематичних зустрічей і дозволяють ефективно використовувати всі наявні засоби соціального та емоційного впливу. Специфічна особливість таких зустрічей полягає в тематичному і сюжетно-організаційній єдності, при якому в цілісній послідовності дій - усних виступів, оцінок вчинків студентів, зорових образів, різних сценічних ефектів і прийомів - забезпечується порівнянність результатів позитивних досягнень, а отже, і можливість повторити найкраще, формується соціальна активність особистості. Ця форма дозволяє потенціалу однієї людини, групи людей викликати відповідну реакцію в іншій людині або групі.

Кожне вшанування повинно бути подією, по-своєму індивідуальним і неповторним, як неповторні і індивідуальні долі і вчинки, стиль роботи, ставлення до справи, досягнення та досвід тих студентів, кому присвячуються ці заходи. В основу сценарію повинні бути покладені реальне життя, конкретні досягнення та досвід відмінників навчання або передових навчальних колективів.

Екскурсія (лат. - Поїздка) - значуща форма соціального виховання, яка полягає у відвідуванні визначних та історико-героїчних об'єктів (пам'яток

культури, музеїв тощо). Проводиться, як правило, колективно під керівництвом фахівця-екскурсовода.

Екскурсії розрізняються: а) по цілям: навчальні, культурно-освітні, наукові; б) за тематикою: відповідно з утриманням об'єктів відвідування; в) за місцем розташування об'єктів: натурні, музейні.

Екскурсії відіграють велику роль у вихованні навчаються на історичному минулому і героїчне сьогоденні, на пам'ятках міста, області, регіону і організовуються у складі навчальних груп, вільних від навчальних занять, проводяться в міру необхідності в музеях, картинних галереях, на виставках, промислових підприємствах, навчальних закладах, науково-дослідних установах, по історичних місцях і т.д.

Виходячи з вищевикладеного, можна виділити чотири групи методів соціального виховання - передачі соціального досвіду, знань, умінь, навичок, прилучення до природи, рольовим обов'язкам, інтересам, захопленням в ході соціального виховання з реалізації освітнього процесу в обстановці освітньої установи.

1. **Методи безпосереднього і опосередкованого впливу:** переконання; приклад; вправу; спонукання; проходження прикладу інших, рекомендація, порада, посередництво, співробітництво.

2. **Методи суміщення людини з природою:** суміщення з природою, рух назустріч природі; прогнозування майбутності індивіда; активне перетворення природи, заощадження природи, турбота про природу і людину.

3. **Методи засвоєння досвіду минулих поколінь:** сприйняття інновацій, що мали місце раніше у виховній практиці; розвиток соціальних потреб; слідування ідеям гуманізму; наступності; слідування традиціям; прилучення до соціального досвіду поколінь.

4. **Методи організації розвиває спілкування:** безпосереднє захоплення спільними заняттями; прилучення до досвіду обміну інформацією; передача досвіду; розвиток навичок спілкування; збагачення досвідом інших; метод узгодження.

Отже, аналіз отриманого емпіричного знання про стан сфери соціальної свідомості учнів, що дозволив визначити ієрархію цінностей, виявити особливості їх ціннісного відносин до світу, до людей і до себе і їх уявлення про моральні поняття як цінностях і моральних орієнтирах соціально-педагогічної діяльності, показує, що при наявності в цілому духовного ставлення до світу і до людей потрібно "закріплювати" уявлення про справедливість, яка співвідноситься з чесністю, розвивати відповідальність, яка повинна відповідати боргу як сукупності обов'язків суб'єкта майбутньої професійної діяльності, та суспільно-корисної діяльності.

Тому парадигма соціального виховання полягає у вдосконаленні соціальної природи особистості індивіда, визначальним не тільки долю конкретної людини, але і цілого покоління людей, етносу, нації; у формуванні свідомості, способу тлумачення явищ природи, суспільства і людського мислення, і, таким чином, забезпечує виявлення та вирішення

нагальних проблем становлення особистості в сучасному багатополлярному світі соціальних відносин.

Альтернативна система навчання в Україні перебуває у стані складного, поступового становлення і сприймається неоднозначно. Поки що ми можемо розрізняти складові цієї системи за ознаками об'єкта і суб'єкта діяльності, а також за формою власності. За ознакою об'єкта – це ліцеї, гімназії, колежі (які за змістом діяльності більше відповідають гімназіям), спеціальні заклади для обдарованих дітей, школи-комплекси, недільні, експериментальні майданчики, авторські, асоційовані, пілотні школи (ООН, ЮНЕСКО, міжнародних та європейських організацій, товариств тощо).

За ознакою суб'єкта навчання альтернативна освіта створюється для різних категорій учнів. Ліцеї, гімназії, колежі, спеціалізовані школи створюються для обдарованих і талановитих дітей, що мають відтворити інтелектуальний потенціал нації. Інші типи навчальних закладів системи альтернативної освіти мають задовольнити різноманітні соціально-економічні, культурні потреби громадян.

Третя ознака альтернативної системи навчання – форма власності. Більшість типів навчальних закладів є державними, проте можуть бути і заклади, що базуються на інших формах власності (кооперативна, приватна, спільних підприємств та ін.). При цьому слід мати на увазі, що кожна дитина у всіх цивілізованих країнах одержує від держави певну суму на утримання, незважаючи на тип навчального закладу. В Україні ця проблема ще не вирішувалась.

Різницю між закладами альтернативного типу навчання і загальноосвітньою школою можна простежити за основними дидактичними аспектами: метою і завданнями освіти (аксіологічний аспект), принципами (методологічний аспект), мотивами навчання (мотиваційний аспект). Безперечно, що заклади окремих типів у самій системі альтернативної освіти теж відрізняються між собою.

Альтернативне навчання – навчання, яке відрізняється від традиційного за формами, методами, технологіями, частково – за змістом, інколи – за формою власності.

Гімназія – середній загальноосвітній заклад для обдарованих і здібних дітей, що забезпечує їхню науково-теоретичну, гуманітарну, загальнокультурну підготовку та задовольняє різнобічні освітні запити особи, суспільства, держави.

Ліцей – спеціальний заклад освіти для обдарованих дітей, що забезпечує здобуття освіти понад державний мінімум та здійснює науково-практичну підготовку, задовольняє різнобічні освітні запити особи, суспільства і держави.

Приватний середній загальноосвітній заклад – заклад освіти, що заснований на недержавній формі власності й задовольняє потреби громадян, суспільства і держави у загальній середній освіті.

Державний компонент освіти – це обов'язковий, базовий компонент навчального плану, який має забезпечити єдиний соціальне необхідний для

молоді обсяг і рівень знань, умінь і навичок (державний стандарт освіти), достатніх для продовження безперервної освіти. Він опрацьовується і методично забезпечується Міністерством освіти України.

Шкільний компонент освіти – варіантна частина навчального плану, яка розробляється школою і затверджується її Радою. Шкільний компонент складається з вибірково-обов'язкових предметів, індивідуальних та групових занять, курсів за вибором, профільного навчання, факультативів. Шкільний компонент має задовольнити інтереси і нахили дітей, реалізувати регіональні особливості й умови, в яких працює школа.

III. Змістовний модуль. Особистість соціального педагога у виховному процесі.

Тема 5: Аналіз професійних якостей соціального педагога як вихователя.

Особистісні вимоги до соціального педагога, який працює у закладі освіти. Професійні вимоги до фахівця соціальної сфери. Педагогічний такт та його значення у соціально-педагогічній діяльності.

Тема 6: Специфічні особливості соціально-педагогічної праці, що призводять до труднощів у вихованій діяльності соціальних педагогів.

Структура педагогічних здібностей, основні та додаткові педагогічні здібності. Знання і уміння необхідні соціальному педагогу як вихователю. Зміст гуманістичної спрямованості вихователя. Особливості взаємодії вихователя з батьками.

Короткий зміст лекцій

Тема 5: Аналіз професійних якостей соціального педагога як вихователя.

Необхідними й достатніми умовами формування особистості соціального педагога є наступні якості:

Професійна спрямованість особистості виражається в адекватному розумінні цілей і завдань професійної діяльності, наявності сформульованих професійних мотивів, стійких інтересів, схильностей, поглядів, переконань, ідеалів, що відносяться до обраної професії; Професійне мислення. Воно проявляється в діяльності, у процесі рішення завдань і тому визначають її успішність. Професійна самосвідомість, тобто свідомість особистістю самого себе в професійній діяльності, у всьому різноманітті своїх професійних якостей, можливостей, здатностей.

Соціальний педагог повинен уміти: організувати діяльність і співпрацю дітей; володіти деякими прийомами артистизму, мовою, подихом, ритмом і постановкою голосу, мімікою й жестами; знаходити в бесіді той тон і мову, що дасть можливість говорити з жебраками й алкоголіками, наркоманами й повіями або з дитиною, що потрапила в лихо. Не просто говорити, а переконати й вплинути.

Починаючого педагога до майстерності приводить педагогічна техніка, вироблені навички. Це значить, - уміння зрозуміти вихованця, а це знання психології спілкування, відносин, педагогічної психології; мовні вміння:

знати особливості мови, знати, як сприймається твоя мова, як вона розвивається; уміння виразити своє відношення до вчинку, до людини, своє емоційне відношення; і в той же час володіння навичками самоконтролю, самоаналізу, самоспостереження.

Якості соціального педагога, визначені професійним стандартом:

- уміння слухати інших з розумінням і цілеспрямованістю;
- уміння знайти інформацію та зібрати факти, необхідні для підготовки соціальної історії, оцінки ситуації;
- уміння створювати і розвивати взаємини, що сприяють успішній професійній діяльності;
- вміння спостерігати та інтерпретувати вербальну і невербальну поведінку, застосовувати знання з соціальної педагогіки або практичної психології, з теорії особистості та діагностичні методи;
- вміння активізувати зусилля підлеглих (індивідів, груп, спільноти) з вирішення власних проблем, викликати довіру з їхнього боку;
- вміння обговорювати гострі теми в позитивному емоційному тоні і без вираження погроз;
- вміння розробляти новаторські рішення проблем підлеглих;
- вміння виявляти потреби для визначення терапевтичних залежностей;
- вміння вести дослідження або інтерпретувати висновки досліджень і положень професійної літератури;
- вміння забезпечувати і налагоджувати взаємини між конфліктуючими індивідами, групами;
- вміння забезпечувати міжвідомчі зв'язки;
- вміння інтерпретувати і виявляти соціальні потреби та ознайомлювати з ними відповідні органи (адміністрація, фінансові органи, суспільні організації»).

Крім того:

- високий професіоналізм, компетентність з широкого кола проблем, високий рівень загальної освіти і культури (в тому числі і культури духовної), володіння суміжними спеціальностями та знаннями з педагогіки, психології, юриспруденції тощо;
- доброта, любов до людей, душевність, доброзичливість, чуйність, готовність прийти на допомогу, бажання прийняти чужий біль на себе, милосердя, людяність, уміння співпереживати, емпатія;
- комунікабельність, товариськість, уміння правильно зрозуміти людину і поставити себе на її місце, гнучкість та делікатність, тактовність у спілкуванні, вміння слухати, здатність підтримати іншого і стимулювати його на розвиток власних сил, уміння викликати довірливе ставлення до себе, організаційні здібності.

Соціальний педагог у навчальному закладі виступає посередником між навчальним закладом та сім'єю: допомагає батькам і вчителям зрозуміти інтереси та потреби дітей в отриманні освіти й віднайти способи їх задоволення в навчальному закладі; допомагає визначати індивідуальні

навчальні програми для дітей, які цього потребують (наприклад, навчання вдома). До посадових обов'язків соціального педагога входять також турбота про дітей, які за певних причин не відвідують школу; надання допомоги та підтримки батькам при переведенні дитини в інший навчальний заклад; захист прав дітей, які є представниками національних меншин; виявлення дітей, які незаконно зайняті на роботі в навчальний час і вирішення питання їхньої освіти; сприяння дітям та батькам в отриманні гарантованих їм пільг; організація різноманітних благодійних акцій тощо.

Соціальний педагог повинен будувати спілкування з батьками цілеспрямовано, з огляду на ситуацію, заздалегідь продумувати не тільки зміст бесіди, але і її хід, можливі варіації і несподівані повороти. У спілкуванні з батьками слід уникати повчального тону, навчальних зауважень. У роботі з батьками потрібно враховувати, що більшість батьків знають про свої обов'язки, прагнуть їх виконати, але не завжди вміють зробити це правильно. Обов'язок соціального педагога - допомогти їм у цьому. Обдумуючи шляхи і форми спілкування з батьками, соціальний педагог повинен пам'ятати про те, що ні в якому разі не можна йти на поводу у батьків. Потрібно категорично пред'являти ті чи інші вимоги, робити зауваження, домагатися виконання даних рекомендацій по вихованню дитини. Соціальна робота з батьками складна і різноманітна. Індивідуальне спілкування, якщо воно продумано побудовано соціальним педагогом, як правило, результативне. Перевагою індивідуальної роботи є те, що, перебуваючи наодинці з педагогом, батьки відвертіше розповідають йому про свої проблеми, складнощі, іноді торкаючись тих внутрішньо-сімейних відносин, про які ніколи б не сказали при сторонніх. Це породжує правило: зміст індивідуальної бесіди повинно залишатися надбанням лише говорять. Дуже уважно потрібно ставитися до прохань, з якими батьки часто звертаються до соціального педагога. Індивідуальне спілкування не тільки дає можливість соціальному педагогу впливати на батьків, але і, в свою чергу, багато в чому допомагає йому у виборі правильного підходу до дітей. Соціальний педагог, переглядаючи особисті справи кожного учня, намічає з ким із батьків необхідно зустрітися індивідуально, кого можна запросити у школу на колективну бесіду. Запрошених на бесіду батьків сповіщають заздалегідь. Також соціальний педагог здійснює візити в сім'ю.

Піклуючись про ефективній взаємодії з батьками, соціальний педагог повинен враховувати важливість наступних факторів:

1. Запрошення батьків до співпраці. Часто соціальний педагог вважає, що батьки перебувають в опозиції до нього. Намагаючись запобігти можливі заперечення з їхнього боку, він починає розмову в директивному тоні замість того, щоб зрозуміти їхні почуття, проявивши стриманість, відкритість. Доброзичливість, відвертість в спілкуванні з батьками - перший крок до співпраці з ними.

2. Дотримання позиції рівноправності. Об'єднання зусиль соціального педагога та сім'ї дитини можливе при взаємному визнанні ними рівноправності.

3. Визнання важливості батьків у співпраці. Соціальний педагог повинен завжди підкреслювати важливу роль батьків у вихованні та розвитку дитини.

4. Пошук нових форм співробітництва. Соціальний педагог може запропонувати одному з батьків організувати батьківські збори, разом визначивши їх тематику, структуру і т.д. Особливо корисний обмін думками з батьками щодо налагодження взаєморозуміння з дітьми.

Педагогічний такт - це педагогічно грамотне спілкування в складних педагогічних ситуаціях, уміння знайти педагогічно доцільний і ефективний спосіб впливу, відчуття міри, швидкість реакції, здатність швидко оцінювати ситуацію і знаходити оптимальне рішення.

Педагогічний такт також виявляється в умінні керувати своїми почуттями, не втрачати самовладання, емоційну рівноваженість у поєднанні з високою принциповістю та вимогливістю, з чуйним людським ставленням до студента. Він вимагає критичності і самокритичності в оцінці своєї праці, нетерпимості до шаблону, формалізму, застою думки і справи, до бюрократизму і пихи, поваги. Педагогічний такт реалізується через мову і стиль поведінки.

Сутність педагогічного такту полягає в педагогічно доцільному ставленні та впливі педагога на студентів у вмінні налагоджувати продуктивний стиль спілкування. К. Д. Ушинський, який володів справжнім педагогічним тактом, писав, що жоден педагог "ніколи не може стати хорошим вихователем практиком без такту. ...Ніяка психологія не спроможна заступити людині психологічного такту, який незамінний у практиці в силу того, що діє швидко і вміть... і який передбачає приязнь без удаваності, справедливість без причепливості, доброту без слабкості, порядок без педантизму і, головне, постійну розумову діяльність".

Основні показники педагогічного такту науково-педагогічного працівника:

- людяність без зарозумілості;
- вимогливість без брутальності та причепливості;
- педагогічний вплив без наказів, навіювань, попереджень, без приниження особистої гідності студента;
- вміння висловлювати розпорядження, вказівки та прохання без зухвалості, без зарозумілості;
- уміння слухати співрозмовника, не виявляючи байдужості та вищості;
- урівноваженість, самовладання і діловий тон спілкування, без дратівливості та сухості;
- простота в спілкуванні без фамільярності та панібратства, без показухи;
- принциповість і наполегливість без упертості;
- уважність, чутливість і емпатичність без їх підкреслення;
- гумор без посміхи;
- скромність без удаваності.

Тема 6: Специфічні особливості соціально-педагогічної праці, що призводять до труднощів у вихованій діяльності соціальних педагогів.

Педагогічна діяльність багатofункціональна. Спеціальні дослідження нарахували понад тисячу різноманітних дій її складових, що вимагає від учителя різноманітних здібностей, яких, звичайно, не така кількість. Основними компонентами педагогічної діяльності є: комунікативний, дидактичний, організаторський, конструктивний (проективний), гностичний, прогностичний, перцептивних. Всі вони реалізуються у певному емоційній, експресивній манері, властивій кожному конкретному педагогу. Кожному компоненту педагогічної діяльності відповідають свої здібності.

Педагогічні здібності - узагальнена сукупність таких індивідуально-психологічних особливостей особистості вчителя, які забезпечують досягнення високих результатів у педагогічній діяльності:

- *комунікативні* - здатність до спілкування, співпраці, кооперації;
- *дидактичні* - здатність пояснювати, передавати знання, навчати;
- *організаторські* - здатність включати учнів у різні види діяльності, викликати у них інтерес до них, делегувати повноваження, об'єднувати всіх учасників і направляти їх інтереси на реалізацію поставлених цілей.

Для здібного організатора характерна наявність наступних якостей: здатність активізувати людей, передавати їм заряд власної енергії, здатність знаходити найкраще практичне застосування людині залежно від його індивідуально-типологічних особливостей, розуміти психологію людей і вірно на неї реагувати, критичність, психологічний такт, загальний рівень розвитку як показник кмітливості і загальних розумових здібностей, ініціативність, вимогливість до інших людей, схильність до організаторської діяльності, практичність, самостійність, спостережливість, самовладання, товариськість, наполегливість, активність, працездатність, організованість;

- *конструктивні (проективні)* - здатність до відбору, композиції, проектування навчально-виховного матеріалу, розробці планів;

- *гностичні* - здатність до пізнання і отриманню задоволення від процесу пізнання;

- *прогностичні* - здатність здійснювати педагогічне передбачення, прогнозувати результати взаємодії у педагогічній діяльності. Передбачення можливо, якщо вчитель знає і розуміє учня;

- *перцептивні* - здатність проникати у внутрішній світ дитини, розуміти його стан, здатність до емпатії;

- *експресивні* - здатність до емоційної заразливості, яскравості і спрямованості прояву емоцій, володіння інтонаційної палітрою мови, мімікою, жестами, пластикою, що дозволяють передати не тільки особливості характеру вчителя, але і його образ думок, його ставлення до різних соціальних цінностей, до учнів та іншим людям, які володіють їм переживання. "Здібності душі настільки пов'язані між собою, що по проявах почуттів можна дуже часто судити про здібності розуму" (І. Кант). Експресивність збагачується, якщо вчитель володіє емоційної гнучкістю. Емоційна гнучкість гармонійне поєднання емоційної експресивності й емоційної стійкості вчителя.

Педагогічна ерудиція - найважливіша умова педагогічної майстерності. Довго сам учись, якщо хочеш навчати інших, говорив Г. С. Сковорода. Ерудиція - *вченість, начитаність, ґрунтовне знання предмета*. Енциклопедичність знань - *провідна характеристика ерудиції вчителя*, так як учні можуть поставити вчителю питання з будь-якої сфери людської діяльності. Досягається шляхом безперервної освіти та самоосвіти вчителя. Джерелами самоосвіти можуть виступати книги, курси, лекторії, екскурсії, поїздки, перегляд телепередач, слухання радіо, періодика, театр, спілкування з людьми, Інтернет. К. Д. Ушинський вважав, що вчитель залишається вчителем до тих пір, поки вчиться.

Для вчителя як працівника розумової праці істотним є сформована культура і техніка розумової праці, яка передбачає:

- бути ідеальним читачем, володіти різноманітними видами читання (їх понад 60);
- вміння сформулювати інформаційний запит;
- вміння працювати в бібліотеці, з бібліотечними каталогами, інформаційними довідниками, з персональним комп'ютером, в мережі Інтернет;
- вміння оформити результати вивчення літератури у вигляді конспекту, тез, реферату, рецензії та анотації;
- вміння організувати свій час, скласти програму самоосвіти;
- вміння систематизувати і організовувати особисті бібліотеки і зібрані матеріали.

Професійна компетентність - рівень обізнаності, авторитетності педагога, що дозволяє йому продуктивно вирішувати навчально-виховні завдання, що виникають у процесі формування особистості іншої людини. Основою компетенції є готовність до постійного підвищення своєї кваліфікації, мобільність професійних функцій.

IV. Змістовний модуль. Особливості соціально-виховної роботи у позаурочний час.

Тема7: Позашкільні заклади соціального виховання як інституції соціалізації особистості.

Гурток як вид організації творчої діяльності особистості. Педагогічний процес у гуртку як соціалізація особистості. Планування роботи керівника гуртка.

Педагогічний процес у позашкільних закладах як соціально-виховний феномен всебічного розвитку творчої особистості.

Спільна діяльність соціального педагога позашкільного закладу з батьками. Професійний портрет позашкільного педагога. Методика організації виховної роботи з дітьми та молоддю у літній період. Особливості виховної роботи в літньому оздоровчому таборі. Педагогічні основи періодів табірної зміни. Методика планування роботи в літньому оздоровчому таборі. Іготека загонового вожатого.

Тема8: Робота соціального педагога у умовах вуличного простору.

Соціальна вулична робота її специфічні особливості. Використання ігрових технік у соціальній вуличній роботі. Психолого-педагогічні умови використання гри в соціальній роботі.

Короткий зміст лекцій.

Тема7: Позашкільні заклади соціального виховання як інституції соціалізації особистості.

Сучасні загальні тенденції розвитку позашкільних виховних закладів характеризуються:

- перебудовою діяльності позашкільних закладів відповідно до реального стану справ, матеріально-технічним забезпеченням, кадровим посиленням, можливостями регіону (це обумовлює не тільки зміну назви позашкільного закладу, а й конкретизує напрямки і зміст роботи);
- розширенням мережі гуртків фольклорно-етнографічного характеру та народних ремесел (формування відповідно до регіональних традицій, попитом та бажанням школярів і батьків конкретної місцевості);
- перекомплектацією та підвищенням кваліфікації педагогів - керівників гуртків в нових умовах розбудови незалежної держави;
- оновленням, налагодженням методичної роботи, підбором та розробкою методичних матеріалів, навчанням працівників позашкільних установ;
- введенням у структуру позашкільних виховних закладів гуртків з оплатою за рахунок батьків чи спонсорів за умови збереження гуртків, де діти можуть займатись безкоштовно;
- створенням гуртків нової спрямованості: менеджменту, економіки та бізнесу, психології тощо.

Перспективним визначається створення комплексу позашкільної роботи, навчання і виховання за інтересами дітей і учнівської молоді. Він є організаційно-методичним і навчально-виховним закладом освіти та підпорядковується районному управлінню народної освіти. Метою створення такого комплексу є творчий пошук оптимальних шляхів оновлення позашкільного навчання і виховання дітей та підлітків, створення умов для їх самовизначення у вільний час, організація змістовного дозвілля, взаємодія позашкільних закладів зі школами, профтехучилищами, дошкільними закладами, дитячими і підлітковими організаціями та об'єднаннями, громадськістю. Практично мета, завдання, структура, функції діяльності комплексу і Будинку (Палацу) дітей та юнацтва, співпадають, тому що вони є комплексними багатoproфільними позашкільними установами, а головною відмінністю є наявність у комплексі психолого-педагогічного інформаційного центру, інформаційно-методичного прогностичного центру, сектору по роботі з кадрами.

Основним принципом побудови виховання майбутнього покоління є збереження надбань минулого з гармонійним доповненням ефективними підходами та методами, відомими сучасному людству. Таким надбанням

минулого можна вважати організацію творчої діяльності дітей, юнацтва чи дорослих у гуртках.

Гурток - це організація діяльності дітей, юнацтва, дорослих за їх інтересами, схильністю на добровільних засадах.

У гурток приходять добровільно тоді, коли займатись там цікаво. Але те, що цікаво і доцільно у класі, не завжди годиться для гурткової роботи. Гуртки дають змогу кожному із його учасників знайти роботу, заняття згідно із своїми потребами. Перша найбільш важлива вимога до гурткової роботи - це її життєздатність. До програми занять повинно включатися не тільки корисне (навчальне, розвиваюче, пізнавальне та ін.), а й приємне, для людини те, чого не буває, як правило, у буднях (розважальне, емоційне, ігрове).

Гуртки створюються у будинках творчості, за місцем проживання, при клубах, станціях технічної творчості, таборах відпочинку, у школах, інтернатах, лікувальних установах тощо.

У процесі становлення особистості гуртки виконують різноманітні функції, а саме:

- розширюють та поглиблюють знання у тій чи іншій сфері науки, техніки, мистецтва; виконують роль «репетитора» (гуртки: математики, фізики, астрономії, комп'ютерної техніки, іноземних мов та ін.);
- здійснюють професійну підготовку: наприклад, плетіння з лози, кінологи, вишивання та ін.;
- розважально-комунікативні, які організовують дозвілля людини, сприяють створенню психологічної комфортності відпочинку.

Розрізняють такі гуртки:

суспільно-політичні:	міжнародних відносин, вивчення правових знань, історії, економічних знань тощо;
виробничо-технічні:	космонавтики, математики, фізики, краєзнавчі, квітковознавчі моделювання, конструювання, проектування, комп'ютерної техніки та інші;
природничо-наукові:	історії мистецтва (театру, кіно, образотворчого мистецтва та ін.), театр, балет, вокал, хор, естрадне мистецтво, живопис, графіка, скульптура, різноманітні види декоративно-художнього мистецтва.
фізкультурні	хокей, футбол, радіоспорт, туризм тощо;
колекційно-зборові:	філателісти, філофоністи, філокартисти, нумізмати, меломани та інші;

Залежно від обраного напрямку діяльності гуртка, умов його організації, мети та бажаних результатів діяльності, визначається термін навчання. Він може плануватись на 1-2 роки, коли, наприклад, гурток організований при палаці творчості, або на 2—3 тижні в умовах табірної зміни.

Тривалість самого заняття залежить від вікових особливостей групи, але

у зв'язку з тим, що у гуртку можуть навчатися діти різних класів (з 1 по 4) термін заняття обирається з урахуванням вікової більшості дітей, від 1 до 2 годин.

Структура заняття гуртка, як підтверджує практика і досвід керівників, складається з кількох частин:

1. Обміркування мети та завдань заняття, а також питання, що допомагатимуть створенню оптимальних взаємостосунків у колективі, що сприятимуть початку діяльності, швидкому включенню до пізнавального процесу, який би максимально задовольняв інтереси дітей.

2. Залежно від поставлених завдань керівник сам готується до заняття. Знання конкретного матеріалу, що стосується даної теми, підготовка наочності, технічних засобів, плану даного заняття. Керівник сам вивчає нову літературу, добирає цікаві питання, яскраві приклади та ін.

3. Підготовка гуртків до заняття: забезпечення необхідним матеріалом та інструментами, літературою, зразками роздаткового матеріалу та ін.

4. Початок заняття. Організація уваги дітей, зняття психологічної напруги, підготовка до сприйняття нових знань та умінь.

5. Початок заняття, перш за все, організує увагу дітей. Керівник своїми методами і прийомами знімає психологічну напругу з дітей, готуючи їх до сприйняття нових знань та умінь.

6. Інструкція, розв'язання завдань, розповідь та інші форми організації діяльності гуртків, що відповідають меті заняття.

7. Самостійна діяльність вихованців полягає у безпосередньому виконанні завдань на цьому занятті. Саме на цю частину планується приблизно 2/3 від усього часу. Вихованці у ході самостійної роботи пробують сили у творчому пошуку, вони здобувають практичні навички бачити незвичайне у звичайному. Діти повинні відчувати задоволення від результатів своєї роботи.

У процесі роботи педагог залучає вихованців до роз'яснення окремих фактів, явищ, доказів.

З метою підвищення інтересу гуртківців до діяльності використовуються різноманітні розважальні прийоми: ігри, змагання, «романтичні подорожі», «фантастичні проекти» і т. ін. У зміст діяльності інколи вносяться дослідницькі елементи.

Розвитку творчості, безперечно, буде сприяти і вивчення різноманітної літератури. Привчання до самостійної роботи з літературними джерелами стає базою для подальшої професійної діяльності.

Приступаючи до роботи з групою дітей у гуртку, соціальний педагог повинен вивчити їх індивідуальні особливості, не тільки рівень творчого розвитку але й всі інші сторони їх життя. Це дасть можливість так планувати роботу, щоб кожне заняття стало джерелом накопичування духовних цінностей, відкриттів і перспектив на майбутнє. Розпочати вивчення вихованців необхідно вже під час відбору до гуртка і продовжувати його на самих заняттях.

Для вивчення особливостей дітей та юнацтва можна використовувати

різноманітні методи і методики, а саме: особисте враження вихователя, спостереження, анкетування, тестування, збір фактичних даних про гуртківця у школі, у сім'ї тощо. Особлива увага у гуртку приділяється такому аспекту діяльності, як творча активність. Джерелом активності виступають різноманітні суспільно-особистісні потреби людини: інтереси, смаки, установки, які у сукупності утворюють мотивовану характеристику особистості або її «спрямованість».

Управління гуртком потребує від керівника добре розвинених організаційних здібностей. Це складання планів діяльності на майбутнє, на кожне заняття, планування самої діяльності, забезпечення чіткого порядку у всьому, добирання завдань згідно із здібностями і можливостями дітей та інші навчально-виховні моменти, які потребують особливо-вивірених дій керівника.

Керівник гуртка несе повну відповідальність за долю підлеглих, за їх готовність до активних соціальних дій, впровадження у життя високих духовних цінностей. Робота по створенню гуртка включає в себе такі організаційні проблеми, як: підготовка приміщення до занять гуртка, набір учасників у гурток; планування змісту роботи.

Зміст роботи гуртка обов'язково планується керівником згідно з наявними програмами, але він може скласти і свою авторську програму. **Програма** - це документ, на основі якого будується вся діяльність гуртка, це зміст його роботи.

Як правило, програма містить у собі такі розділи: пояснювальна записка, в якій треба довести актуальність діяльності гуртка, сформулювати мету, завдання, вказати, які функції цієї діяльності у виховному процесі. У цій частині треба вказати термін, на який розраховане навчання (1-2 роки), скільки разів на тиждень планується заняття та їх тривалість. Треба відбити в годинах і розподіл занять на теоретичні та практичні.

Другий розділ програми - це розкриття змісту занять, в якому слід назвати теми теоретичних і практичних занять. Завершуючи програму, необхідно додати список спеціальної літератури з даного питання.

Беручи за основу програму, керівник гуртка складає календарний план роботи на один рік, який пропонується за такою схемою:

Календарний план роботи гуртка _____

На _____ навчальний рік

Керівник гуртка _____

Дата	Тема занять	Місце проведення	Кількіс ть годин	Форма заняття (лекція, практичні)	Наочні матеріали	Література

Календарний план забезпечує послідовність вивчення матеріалу й організації діяльності у певній системі. Керівник має спланувати кожне окреме заняття, висвітлюючи у цьому плані ряд питань як навчальних, так і виховних. Цей план носить назву «План - конспект заняття». Пропонуємо можливий зразок такого плану.

ПЛАН-КОНСПЕКТ

Заняття гуртка:

Тема заняття:

Місце проведення:

Мета заняття:

Навчальна мета передбачає, що кожен гуртківець оволодіє системою знань і вмінь у тій чи іншій галузі науки, техніки, мистецтва, спорту та ін., а також формування певних пізнавальних умінь і навичок, інтелектуальних і спеціальних, та уміння оперувати ними у різних ситуаціях.

На одне заняття ставиться конкретне завдання — чому можна навчити, чи розвинути і виховне спрямування.

Хід заняття:

Саме заняття складається з низки видів роботи як керівника, так і гуртківців:

- інструкція або роз'яснення практичної діяльності;
- практична робота гуртківців під керівництвом педагога;
- підведення підсумків чи аналіз виконаної роботи;
- завдання для самостійної домашньої роботи гуртківців (виконання практичних робіт, написання рефератів, вивчення спеціальної літератури).

На заняттях гуртка оцінка за роботу, ніколи не ставиться. Найвищим критерієм успішної роботи можна вважати стійку соціальну активність гуртківців.

Велика увага приділяється індивідуальним формам роботи, що дає змогу розкрити неповторність кожного гуртківця, його внутрішній світ, і на ґрунті цього допомогти йому у визначенні шляхів його самовдосконалення.

Поряд з цим слід практикувати і колективні форми роботи, які передають знання і досвід людства, розвивають інтелект, спрямований на поліпшення навколишнього світу та комунікативні здібності людей.

Краще всього виховувати у гуртківців творчий підхід. В цьому допомагає організація тимчасових виставок робіт членів колективу після закінчення передбаченої теми. Критерієм успішної роботи самого керівника гуртка є виховання у кожного учасника стійкого поняття про соціальне значущий характер його роботи та прояв активності.

Дитячий оздоровчий табір (ДОТ) є позашкільним виховним закладом, що створюється з метою зміцнення здоров'я, організації активного відпочинку, задоволення інтересів і духовних потреб дітей та підлітків.

Виховна робота в ДОТ включає розумне поєднання відпочинку, праці, спорту з пізнавальною, естетичною, оздоровчою діяльністю.

Зміст, форми та методи роботи в ДОТ визначаються його статутом, педагогічним колективом і ґрунтуються на принципах ініціативи, й самодіяльності дітей та учнівської молоді, демократії і гуманізму, розвитку національних і культурно-історичних традицій, пріоритетності загальнолюдських духовних досягнень і цінностей.

Виховання в ДОТ має дві взаємопов'язані сторони. Одна – це педагогічний вплив вихователя, педагога (вожатого), колективу, друга – готовність вихованця сприйняти й усвідомити цей вплив. Для успішного виконання поставлених завдань вихователі мають глибоко усвідомити основні психолого-педагогічні закономірності і особливості виховного процесу.

Саме тому важливим завданням вихователів в ДОТ є продовження в літній період формування дитини, як суб'єкта життя, розуміння нею того факту, що вона творить своє гідне людини життя.

Літні оздоровчі табори (ЛОТ) займають певне місце у системі безперервного виховання. Після деякого спаду їх мережа постійно відновлюється, розширюється, виникають нові типи літніх оздоровчих закладів, збільшується термін їх функціонування.

В ЛОТ вирішуються всі ті виховні завдання, що і в сім'ї та школі, з урахуванням специфіки літнього виховного закладу.

Виховна робота в ЛОТ має ряд специфічних особливостей, порівняно з виховним процесом у школі:

1. виховний процес в ЛОТ планується і здійснюється з урахуванням того, що діти повністю відірвані від сім'ї і батьківського піклування;

2. всі види виховної діяльності здійснюються в тимчасових різновікових дитячих колективах, з різним соціальним досвідом дітей, із різних умов життя і виховання;

3. виховна робота будується на принципах добровільної участі дітей у різних справах;

4. короткотривалий період існування табірної колективу вимагає чіткого початку і завершення табірної зміни, обов'язкової оцінки діяльності кожної дитини;

5. значні виховні можливості має і сам дитячий тимчасовий колектив табору;

6. у виховному процесі ЛОТ беруть участь як професійні педагоги, так і не педагоги за фахом;

7. виховний процес у ЛОТ здійснюється у сприятливих умовах природного середовища і соціального оточення;

8. виховна робота з дітьми має забезпечити дотримання ними режиму дня, порядку і чистоти спальних приміщень, чистоту білизни, виконання санітарно-гігієнічних вимог;

9. оздоровлення дітей в ЛОТ, здійснюється з використанням річок, озер, моря, лісу, транспортних екскурсій;

10. велика кількість виховних завдань, створюють напружений ритм роботи всього педагогічного колективу, мобілізують його творчі сили і допомагають у досягненні головної мети.

Вирішення виховних завдань у різновікових дитячих об'єднаннях обов'язково має спиратися на віковий підхід у формуванні особистості. Працюючи в табірному загоні вихователі повинні враховувати особливості роботи з дітьми різних вікових категорій.

Табірна зміна має чіткий розподіл на періоди.

I. Організаційний період зміни (2-3 дні)

1. Прийом дітей, формування загону.
2. Ознайомлення з правилами техніки безпеки поведінки на території табору.
3. Розкриття перспектив, діяльності дітей в таборі.
4. Вивчення минулого досвіду дітей, їх інтересів та захоплень, організаторських і комунікативних умінь.
5. Ознайомлення з законами та традиціями табору.
6. Формування основ тимчасового дитячого колективу, створення органів дитячого самоуправління.
7. Висунення єдиних педагогічних вимог до виконання режиму дня, дисципліни в таборі.
8. Забезпечення творчої атмосфери діяльності загону, педагогічно доцільного стилю взаємовідносин у колективі.
9. Складання плану-мережі роботи загону на табірну зміну.
10. Оформлення загонового куточка, газети.
11. Визначення атрибутики загону (назва загону, девіз, заклика, пісня тощо).

Форми виховної роботи: індивідуальні бесіди, вогник знайомств «Розкажи мені про себе», організаційний збір (збір народження загону), екскурсія по табору, розвідка цікавих справ, концерт вожатих, лекція «Охорона здоров'я і життя дітей у таборі», урочиста лінійка з нагоди відкриття табірної зміни та ін.

II. Основний період зміни (12-13 днів)

1. Організація відпочинку та оздоровлення дітей, розвиток їх інтересів і здібностей, набуття ними можливих у таборі знань, умінь, навичок.
2. Розвиток дітей та підлітків на основі різносторонньої колективної творчої діяльності.
3. Забезпечення пізнавального характеру кожної справи (на основі показу сприяння розвитку особистості кожної дитини на основі розвитку колективу та міжособистісних стосунків).
4. Розвиток організаторських, комунікативних, конструктивних та ін. умінь та навичок через організацію системи громадських доручень (виборний актив, тимчасові об'єднання, традиційні доручення, змінюваність активу тощо).
5. Виконання режимних моментів, єдиних вимог.

6. Організація діяльності загону (згідно плану-мережі роботи в оздоровчому таборі) у взаємодії з іншими загонами та службами табору. Форми виховної роботи: збори загону, тематичні дні, конкурси, вікторини, свята, прогулянки, екскурсії, туристичні походи, ігри, спортивно-оздоровчі заходи, зустрічі з цікавими людьми, гуртки, бесіди, лекції, трудові операції, організація виставок, перегляд кінофільмів, спектаклів тощо.

III. Підсумковий період зміни (1-2 дні)

1. Підведення підсумків роботи загону за зміну, виявлення причин успіхів та невдач.

2. Оцінювання діяльності органів дитячого самоуправління.

3. Визначення перспектив діяльності, розвитку інтересу та здібностей дітей.

4. Оформлення педагогічного щоденника, психолого-педагогічної характеристики загону.

5. Оформлення звіту про педагогічну практику. Форми виховної роботи: операція «Валіза», прощальний вогник «Розкажу тобі про тебе», індивідуальні бесіди, урочиста лінійка з нагоди закриття табірної зміни.

Рекомендовані організаційні форми виховання:

- гра: знайомство і спілкування, вечір знайомств, тематичні дні, загонові вогники з елементами гри;

- організаційно-громадська діяльність: презентація загонів «Здрастуй, табір», чергування в їдальні, на території табору, виконання доручень, організація діяльності груп, вибори активу, визначення загальних перспектив перебування дітей у закладі, щоденне підбиття підсумків табірної зміни;

- трудова діяльність: самообслуговування, чергування в їдальні, благоустрій території, операція «Затишок»;

- художня і музична творчість: концерт художньої діяльності, конкурс «живих» картин, подіум і мода, музичний експрес, танцювально-розважальне шоу;

- інтелектуальна діяльність: вікторина, бліцтурнір, конкурс ерудитів;

- фізкультурно-спортивні заходи: зарядка, проведення веселих спортивних змагань;

- санітарно-оздоровчі заходи: медичний огляд, виконання санітарно-гігієнічних вимог, додержання визначеному розпорядку дня.

Зазвичай вихователь (вожатий) використовує наступні методи виховної роботи:

- переконання (словом, позитивним прикладом);

- організація колективних творчих справ;

- доручення (тимчасового характеру);

- змагання (при проведенні творчих конкурсів).

Історичний досвід діяльності дитячих оздоровчих закладів доводить, що розрізнявальними особливостями дитячих закладів є ритуали, символи та атрибути, які є у кожному дитячому закладі і відповідають обраній моделі дитячого самоврядування, традиціям табору. Як правило, у них закладається ідея, пов'язана з історією, традиціями або сьогоденням держави, навчального

чи оздоровчого закладів. Найпоширенішими символами є девіз, салют, емблеми, прапор, галстук, значок, пісня, талісман тощо. Девіз (з фр. – стисле формулювання провідної ідеї, програми дій).

У житті дитячого колективу – це афористичний вислів, що відображає спрямованість його діяльності, якою захоплені діти. Кожен загін, дружина може мати свій девіз, обраний самими вихованцями. Девіз не повинен бути багатослівним. Девіз промовляється на лінійках, зборах, зльотах, перекликах. Емблема (з грецької – вставка, рельєфна прикраса – предмет, зображення, що умовно або символічно виражає певне поняття, ідею).

Для дитячого колективу – це символічний малюнок, що відображає сутність назви, специфіку, напрямки діяльності дитячого оздоровчого закладу.

Прапор – певного кольору або кількох кольорів широке полотно на древку, яке вручається або яке належить відповідній організації, державі; символ честі й згуртованості, символ вірності певним ідеалам. Для життя дитячого колективу прапор має таке ж значення, виступаючи символом вірності справі дитячого колективу, громаді, загону.

Галстук – перев'яз із широкої стрічки, який пов'язують навколо шиї, під комірцем сорочки чи блузки. Галстук – ознака належності до певного об'єднання. Розміри, колір галстука, власне ставлення до його носіння визначаються дітьми самостійно. Значок – пластинка, кружечок з певним зображенням, який носять на грудях як прикрасу, пам'ятний знак або знак приналежності до певної організації. У житті дитячого колективу – ознака приналежності до нього. Діти можуть носити значок одночасно або замість галстука. Значок носять, як правило, на лівій стороні грудей, хоча це не є принциповим. У кожного первинного колективу, як правило, є своя загонова пісня або кілька улюблених пісень.

Загонова пісня – це своєрідна візитна картка колективу. Атрибути (з латинської – невід'ємна властивість об'єкта; ознака, властивість чого-небудь) – атрибутами життя дитячого колективу є горн, барабан, форма, прапор, значки, які подобаються дітям і допомагають їм організовувати свою діяльність.

Значки, нашивки і шеврони на рукаві з елементами заговної символіки свідчать про належність до дитячого гурту; вказують на доручення, яке має вихованець {лідер, юнкор тощо), його активність, авторитетність, досвідченість. Знаки розрізнення та шеврони визначаються дітьми і затверджуються (схвалюються) на зборах ради первинного колективу. За формою можна легко визначити, який загін чи яку модель дитячого самоврядування представляє той, хто її носить. Вона може змінюватись залежно від можливостей кожної конкретної дружини або загону.

До ритуалів (з лат. – обрядовий – сукупність обрядів, що супроводжує певне дійство, його зовнішнє оформлення) відносимо лінійку, збір, вогник.

Лінійка – це і ритуал, і джерело інформації в таборі.

Головна мета лінійки полягає у тому, щоб стати організаційним і емоційним початком або завершенням певної справи у загоні чи дружині.

Лінійка – це своєрідний камертон дитячої справи: який настрій вона започаткує, так і житиме загін, дружина, табір. Розрізняють такі види лінійок: лінійка-старт, ранкова і вечірня лінійки, тематична і творча лінійки, лінійка готовності.

Збір – це своєрідна школа виховання, тому важливо, щоб кожен педагог-організатор правильно розумів завдання і характер цієї форми роботи, зумів зробити так, щоб кожний збір був засобом виховання у дітей самостійності, ініціативи, активності, організаторських здібностей. Види зборів: – робочі: на них підводяться підсумки, обговорюються важливі поточні питання, приймаються рішення, затверджуються плани; – традиційні: присвячені дню народження загону, дружини, табору; – тематичні: присвячуються певним темам, які найбільше цікавлять дітей; – термінові: збирають за умови термінового вирішення проблеми, необхідності зробити колективно відповідну справу, дати оцінку певній події, вчинку. Вогники – одна з найефективніших форм вирішення загонових питань і проблем колективу; це колективне обговорення дітьми за участю вожатого подій прожитого дня, аналіз проведених справ, міжособистісних відносин у колективі.

Тема 8: Робота соціального педагога у умовах вуличного простору.

Одним із основних інститутів соціального виховання є позашкільні заклади. Ці заклади надають дітям можливість вільного вибору видів діяльності, спрямованих на формування їх світосприйняття і світорозуміння, розвиток пізнавальних здібностей і позитивної мотиваційної спрямованості у сфері вільного часу.

Основними цілями цих закладів є: забезпечення необхідних умов для особистісного розвитку, укріплення здоров'я, професійне самовизначення і творча праця дітей у віці від 6 до 18 років, соціальний захист, підтримка, реабілітація і адаптація до життя у суспільстві, робота з сім'єю, формування загальної культури і організація змістовного дозвілля.

Діяльність закладів додаткової освіти дітей спрямована на створення для творчого розвитку особистості на основі пріоритету інтересів потреб дітей, культури і природовідповідності.

Форми роботи які застосовуються у цих закладах розділяють на теоретичні (лекції, бесіди, диспути), і практичні в яких діти і підлітки мають можливість використати отримані теоретичні знання, уміння і навички в умовах які наближені до реальних життєвих ситуацій (експедиції, подорожі, екскурсії, конференції тощо).

У зв'язку з цим перед соціальним вихованням у позашкільних закладах постає мета: залучення людини до різноманітних прошарків культури, етносу, суспільства, світу в цілому: фізичної, матеріальної, духовної, інтелектуальної, політичної, комерційної, релігійної, побутової, сексуальної та ін.

Ігрові техніки є істотним та впливовим засобом соціально-виховної роботи, для якого характерні: свобода дій; абсолютне емоційне занурення учасника гри;

підкорення учасників гри певним правилам, сюжету; наявність особливих групових стосунків і емоційної забарвленості. Специфіка ігрової діяльності в системі соціально-педагогічної роботи полягає в профілактичній, превентивній спрямованості гри як засобу організації змістовного дозвілля, запобіганні асоціальній діяльності дітей та підлітків.

Метою таких ігор може бути як безпосередній розвиток якостей особистості, так і демонстрація творчого стану учасників, їх позиції і можливих (навіть віддалених) перспектив розвитку. Програвання певних ситуацій, залучення учасників гри до ситуації вибору є реальним шляхом розвитку творчої особистості, а саме таких її якостей, як: творчий інтерес, допитливість, бажання пізнати себе, впевненість у своїх силах, творчий оптимізм тощо. Наявність цих показників є характерною ознакою творчої діяльності. Гра є одним з інструментів в арсеналі соціального працівника у процесі розв'язання проблеми організації життя виховного колективу ще й тому, що її можна застосовувати з метою діагностики, психокорекції міжособистісних стосунків. Крім того, гра сприяє духовному і фізичному звільненню, зняттю напруги, посиленню відчуття радості від подолання певних труднощів, перешкод. Під час гри людина відчуває насолоду від вільного прояву своїх здібностей.

Досвід застосування ігрових технік у соціальній вуличній роботі дозволяє нам запропонувати таку класифікацію ігор:

1. За напрямом виховних дій (музичні, танцювальні, інтелектуальні).
2. За видами інвентарю, який використовується (естафети, настільні, аукціонні та ін.).
3. За ставленням до творчості (репродуктивні, конструкторські, новаторські).

Головною умовою успіху застосування ігор в соціальній роботі є активне залучення учасників не лише до самого процесу програвання, а й до процесу створення гри, її народження. Тому по відношенню до створення нового, оригінального, ми пропонуємо таку класифікацію ігор: ігри, в яких відчувається нестача інформації; ігри, умови яких потребують доповнення; ігри, де визначено лише сюжет; ігри із суперечностями у змісті; ігри з запланованими помилками у змісті (з метою виправлення помилок учасниками); ігри за запланованим сюжетом і умовами, де оцінки, результати визначають учасники.

Технологія проведення вуличної ігротеки

Ігротека на вулиці - це комплекс ігор, які пропонуються об'єктам і клієнтами вуличної соціальної роботи з метою створення умов для змістовного дозвілля, пропаганди здорового способу життя.

Слід розрізняти термін "ігротека на вулиці" як назву програми соціального спрямування, що об'єднує різноманітні форми застосування ігрових технологій і як окрему форму ігрової роботи на вулиці. Ігротека (як форма

роботи) передбачає наявність необхідного реквізиту та ігротехніка, який виступає у ролі організатора ігрової діяльності.

Ігротехнік є членом бригади по проведенню вуличної соціальної роботи.

Функції вуличних ігротек:

- організаційна - залучення дітей та підлітків до організації змістового дозвілля дітей, що більшість свого часу проводять на вулиці;

- профілактично-діагностична - профілактика негативних явищ в молодіжному середовищі та виявлення шляхів запобігання девіантної поведінки;

- розвиваюча - розвиток комунікативних здібностей виконавців та клієнтів програми, оволодіння навичками соціально-педагогічної роботи, створення лідерських якостей;

- навчально-виховна - ознайомлення з системою знань про права дитини, з традиціями та культурою різних народів світу, виховання шанобливого ставлення до особистості та прав дитини, ознайомлення новими технологіями вуличної соціальної роботи;

- комунікативна - можливість знайти нових друзів серед однолітків та займатись соціально значущою діяльністю;

- консультативна - надання кваліфікованих безкоштовних консультацій клієнтам вуличної соціальної роботи.

V. Змістовний модуль. Особливості соціально-виховної роботи за місцем проживання.

Тема 9: Історичні аспекти організації соціально-виховної роботи за місцем проживання.

Досвід організації соціально-виховної роботи з дітьми за місцем проживання у II половині XX століття. Роль виховної роботи соціального педагога в мікрорайоні. Соціальний працівник та його функції у соціально-виховній роботі за місцем проживання. Специфіка позашкільної соціально-педагогічної роботи за місцем проживання. Центри соціального обслуговування сім'ї та дітей особливості їх роботи.

Тема 10: Соціально-виховна робота в громаді.

Громада як соціальне явище та сфера соціальної роботи за місцем проживання. Сутність поняття «територіальна громада». Сучасні підходи до сутності розуміння поняття «громада». Основні ознаки та характеристики громад. Роль громади у житті слов'ян за часів Київської Русі. Соціальні аспекти діяльності українських братств як православних громад. Сільська громада як інститут соціальної підтримки незахищених верств населення. Роль «Громад» II пол. XIX ст. в організації соціальної роботи з населенням. Організація соціальної роботи в сусідських спільнотах у 70-80-х роках XX ст. Особливості організації соціально-виховної роботи з дітьми та молоддю в умовах сільської громади.

Теоретичні основи соціально-виховної роботи в громаді. Поняття «соціальна робота в громаді» в зарубіжних дослідженнях. Напрями

соціальної роботи в громаді за М. Пейном. Підходи у визначенні проблем громади. Сучасні підходи до організації соціально-виховної роботи в громаді. Спільна виховна робота закладів освіти, сім'ї та громадськості.

Громадські організації як суб'єкти соціально-виховної роботи з дітьми та молоддю. Особливості їх функціонування

Особливості виховної роботи з дітьми, які потребують особливої уваги.

Короткий зміст лекцій.

Тема 9: Історичні аспекти організації соціально-виховної роботи за місцем проживання.

Соціально-педагогічною ідеєю, яка активно досліджувалась у період з середини 60-х до кінця 80-х років XX століття була організація соціального виховання дітей за місцем проживання. Значного поширення та масового характеру вона набула з другої половини 60-х років XX століття, після прийняття постанови ЦК КПРС і Ради Міністрів СРСР від 10 листопада 1966 року «Про заходи подальшого вдосконалення роботи середньої загальноосвітньої школи», яка покладала на школу відповідальність за організацію виховання не тільки в її стінах, а й за її межами. Перед загальноосвітньою школою було поставлено завдання стати організуючим центром виховної роботи та забезпечити цілеспрямований педагогічний вплив на дітей в районі своєї діяльності. Пріоритету набувають нові соціально-педагогічні ідеї: організація позакласної й позашкільної виховної роботи й організація виховної роботи за місцем проживання.

Найпоширенішим варіантом організації соціально-виховної роботи за місцем проживання було створення за ініціативою партійних і радянських органів рад громадськості, які координували виховну діяльність різних соціальних інститутів. Громадськість приділяла значну увагу соціальному вихованню дітей за місцем проживання. У мікрорайонах шкіл було створено форпости, дитячі майданчики, до роботи залучались учителі, виробничники, батьки, пенсіонери.

У різних містах України створювалися міські та будинкові ради громадськості, активно діяли ради батьків. Свою роботу громадські органи розпочали з організації дитячих кімнат за місцем проживання на громадських засадах. На околицях міста актив батьків разом із працівниками домоуправління й старшокласниками споруджували різні спортмайданчики: футбольні, волейбольні, баскетбольні та ін. Будинкові ради залучали підростаюче покоління до суспільно корисної праці: діти й дорослі облаштовували двори, садили дерева та квіти.

На початку 70-х років значно активізувались в організації соціально-виховної роботи за місцем проживання житлово-експлуатаційні контори (ЖРЕД) й домоуправління. У містах України при ЖРЕД почали створюватися і працювати дитячі форпости, у яких було створено різноманітні гуртки, клуби цікавих справ; будувалися спортивні комплекси із душовими, роздягальнями, залами для тенісистів та секціями атлетичної гімнастики. При ЖРЕД створювались оперативні загони, які проводили

індивідуальну роботу з «важкими» підлітками, допомагали їм зрозуміти їхні помилки, зацікавити чимось корисним, практикували різноманітні виховні заходи. З середини 70-х років спостерігається тенденція до переходу від безсистемних виховних заходів у мікрорайоні до якісно нової стадії – організації соціально-педагогічної діяльності на основі діагностики й педагогічно доцільного використання виховних можливостей мікрорайону.

Соціальний педагог - ключова фігура в мікрорайоні, покликана об'єднати зусилля сім'ї, школи, громадськості, для надання допомоги дитині. Послідовність і наступність виховних у різних сферах життєдіяльності людини - як навчально-виробничої, так і поза нею, у сфері сім'ї, побуту, вільного часу - найважливіший принцип педагогіки. Посилення уваги в сучасних умовах питань виховання людей в сімейно-побутової мікросередовищі, за місцем проживання - явище закономірне, засноване на ряді соціально-політичних обставин, таких, як об'єктивно розвивається взаємодія сімейного і суспільного виховання; зростання соціально-економічного та вільного часу, управління ним в інтересах гармонійного розвитку особистості. Поняття «виховання» дуже близько до слова соціалізація, але виховання - це перш за все спрямоване дію за допомогою якого індивіду намагаються прищепити бажані якості і властивості. Вихователями виступають не тільки окремі люди, а й весь сімейний, весь шкільний уклад. Виховує вулиця, виховують суспільні організації, вся навколишня обстановка, весь суспільний лад.

Позашкільне середовище більш суперечлива і специфічна, в певній мірі стихійна. Свідомість і поведінка дітей формується під дією мікросередовища, того досвіду, який дитина акумулює з повсякденного життя. Сприймаючи величезний позитивний моральний досвід, накопичений суспільством, діти часом стикаються в родині, у колі знайомих, на вулиці з поганими звичками, чують висловлювання, які суперечать соціальному оточенню (способові життя). І якщо з цим негативним досвідом не боротися, то діти, як губка, вбирають його в себе, засвоюють і надалі подібний досвід може стати відправною точкою відхилень у поведінці, правопорушень неповнолітніх.

Місця проживання - це сфера організації вільного часу дітей, підлітків, молоді, розвитку їх інтересів, трудової, громадської, культурно-творчої діяльності, сфера ідейно-морального формування особистості. Як ніколи гостро стоїть сьогодні проблема посилення виховної значимості сфери дозвілля, вільного часу, діяльності та спілкування учнів за місцем проживання. Відомо, що одні й ті ж підлітки можуть по-різному вести себе в умовах школи та класу, будинку і двору. Поведінка дітей за місцем проживання може бути невідомо педагогам і батькам. Місце проживання найбільш яскраво відображає основні характерологічні риси позашкільної середовища - і насамперед її широкий соціальний характер. Та обставина, що саме за місцем проживання дорослі і діти найбільшу частину часу проводять разом, сприяє найбільш тісним контактам дорослих і дітей, концентрації їх спілкування, взаємовпливу, розвитку спільної діяльності і, отже, створює природні, сприятливі умови для активізації дорослих у

вихованні дітей. У силу територіальної близькості до родини виховна робота в житловому масиві, у мікрорайоні, в будинку має у своєму розпорядженні додатковими резервами в удосконаленні педагогічного та громадського впливу на сім'ю і її найближче оточення, впливу на процес сімейного виховання. Будучи своєрідним місцем безпосереднього зіткнення педагогічних колективів і широкої громадськості з сім'єю, місце проживання стає тим конкретним ланкою, яка змушує взаємодіяти у позашкільному вихованні різні соціальні інститути. Виховання у позашкільних умовах - це не тільки безпосередній вплив на особистість дитини, а й опосередкована - шляхом морального вдосконалення навколишнього середовища.

На результативність виховної роботи з дітьми та підлітками за місцем проживання безпосередньо впливає рівень вихованості оточуючих і особливо близьких людей. Задоволення потреб та інтересів учнів у різних сферах позашкільної діяльності, розвиток їхніх творчих здібностей здійснюється через систему безперервної освіти, забезпечення додаткових можливостей творчого, інтелектуального, фізичного та естетичного розвитку, професійного самовизначення, самореалізації особистості. Всю цю роботу організовує та координує соціальний педагог.

Серед позашкільних установ особливе місце належить об'єднанням клубного характеру, які виникають на добровільних засадах для здійснення цікавої справи, наприклад клуби юних моряків і річковиків, клуби інших авіаторів та космонавтів, клуби юних друзів природи, клуби спортивно-оздоровчого та культурно-масового, а також художньо естетичного напрямку. В установах, діяльність яких розрахована переважно на дорослу аудиторію, повсюдно функціонують дитячі та підліткові сектори, групи, гуртки. Так, в кінотеатрах регулярно практикується проведення дитячих сеансів, спеціальних декад і Кінотиждень для школярів під час канікул, окремі кіносеанси в школах. Це і дитячі спектаклі академічних театральних колективів, виїзні спектаклі для школярів у будинках культури і заміських оздоровчих таборах. Спеціалізовані дитячі спортивні та загальнооздоровчі секції і гуртки в плані роботи величезних спортивних споруд, дитячі годинники в роботі басейнів і т.п.

Специфіка позашкільної сфери виховання, безпосередня причетність до неї всіх без винятку соціальних інститутів висувають надзвичайно важливу (багато в чому визначальну ефективність виховного процесу в цілому) проблему взаємодії цих інститутів. виходячи з цього виникає необхідність найбільш правильно об'єднати і скоординувати сили, щоб керувати впливом засобів масової комунікації, сімейних, трудових, учнівських, всіх інших колективів, громадських організацій, закладів народної освіти, культури, спорту.

Тема 10: Соціально-виховна робота в громаді.

Соціальне становлення особистості відбувається за умови її участі в діяльності різних соціальних інститутів та спільнот, в тому числі такому соціальному утворенні як громада. Термін “громада” є досить поширеним в

іншомовній етимології. Два індоєвропейські корені у слові “community” (спільнота, громада), а саме „kom”, що означає „кожен”, і „moín”, що означає „обмін”, об’єднавшись, дали значення „той, що належить всім”. Латинське слово „communis” має значення „джерела”, тобто місця води, якою користується велика кількість осіб. Сьогодні громада не є лише певною територією або скупченням мешканців. Вона існує завдяки соціальному перетину психологічних, побутово-економічних та юридичних засад.

Джуді та Майкл Боп зазначають, що працюючи в громаді, фахівцям необхідно пам’ятати, що громади складаються із сімей, а в сім’ях також існують певні взаємини, які можна трансформувати, аби створити здорові громади. Кожна родина також має соціальні зв’язки. Члени родини можуть відчувати підтримку, повагу й любов, або навпаки, – лише критику та неадекватну оцінку. Родини можуть ухвалювати рішення, поважаючи думку кожного з її членів, але може статися й так, що один із членів родини використовує свій вплив для того, щоб контролювати інших. Родина може забезпечувати здорове середовище, в якому задовольняються основні потреби всіх її членів і в якому вони почуваються у безпеці. Або ж навпаки, родинне середовище може бути небезпечним, а людина позбавлена 130 елементарних речей, зокрема, їжі та відпочинку. І нарешті, родини мають певні цінності та переконання, які впливають на їхню поведінку та стосунки і взаємодію з іншими членами громади. Оскільки життя окремих сімей проходить у громадах, сім’ї відчувають на собі вплив громадської діяльності, яку Джуді та Майкл Боп також розглядають за чотирма напрямками: - культурний – цінності людей певної громади, їх переконання, ідеали, цілі, пріоритети, мораль тощо, а не лише належність до певного етносу; - економічний – стан і способи задоволення базових потреб членів громади; - соціальний – взаємини між людьми, їх соціальна захищеність, впевненість у завтрашньому дні, участь людей в житті громади, відкритість новим ідеям, іншим громадам і т.д.; - політичний – розподіл влади, система управління своїми справами та ресурсами. Щоб створити повноцінну громаду, необхідно працювати за всіма зазначеними напрямками.

Зараз в Україні соціально-педагогічна робота в громаді як один із видів професійної соціально-педагогічної діяльності перебуває в фазі свого становлення. Вивчається та узагальнюється досвід організації цієї роботи, здійснюються перші спроби її теоретико-методологічного обґрунтування.

У міжнародній практиці робота в громаді розглядається, в першу чергу, як невід’ємна складова професійної діяльності соціальних працівників щодо розв’язання певних проблем громади. Саме такий підхід представлено в новій дефініції соціальної роботи, яка, за визначенням Міжнародної федерації соціальних працівників, включає ті види діяльності, що традиційно вважалися властивими роботі в громаді: вирішення соціальних проблем на рівні взаємодії людини та її середовища, сприяння змінам в житті громад, допомога людям в отриманні послуг та ресурсів за місцем проживання.

Організація соціально-педагогічної роботи у територіальній громаді повинна мати не епізодичний, а системний характер. Виходячи з того, що в

територіальній громаді управління діяльністю всіх служб та закладів, що проводять соціально-педагогічну роботу з дітьми та молоддю, знаходиться в основному в руках місцевих органів виконавчої влади, використання системного підходу в організації такої роботи дозволить більш ефективно впливати на соціальну ситуацію, в тому числі шляхом створення нових чи реорганізацією змісту діяльності уже існуючих закладів соціального профілю, ефективно перерозподіляти кошти для вирішення проблем дітей та молоді в межах територіальної громади, раціонально використовувати фінансові, матеріально-технічні, кадрові та інші ресурси.

Попри існування різноманітних теоретичних моделей роботи в громаді, усі працівники, які займаються цим видом діяльності, повинні володіти певним набором знань, навичок та методів роботи. Зазвичай завдання соціальних працівників у громаді полягає в такому:

- налагодження та підтримка контактів з індивідами, групами та організаціями;
- розвиток профілю спільноти, оцінка ресурсів та потреб спільноти;
- розробка стратегічного аналізу та планування цілей, завдань і пріоритетів;
- підтримка створення груп;
- підтримка роботи та ефективного розвитку груп;
- продуктивна робота з конфліктами всередині та поміж групами й організаціями;
- співробітництво й ведення переговорів з іншими установами, закладами та фахівцями;
- ефективне втручання у розробку й проведення політики, у тому числі налагодження контактів з місцевими політиками;
- усний та письмовий зв'язок з індивідами, групами й організаціями;
- робота з конкретними людьми, включаючи консультування;
- керування ресурсами, включаючи штатний розпис та бюджет;
- підтримка груп та організацій в отриманні ресурсів, наприклад через заявки на грант;
- контроль та оцінка прогресу, а також найефективнішого використання ресурсів;
- відрахування з груп та/або забезпечення ефективного припинення діяльності груп;
- розробка, контроль та оцінка стратегій рівних можливостей.

Головні завдання соціального працівника полягають у: розвитку надомних, денних послуг та служб тимчасового догляду, які уможливають проживання людей у власних домівках, коли це доречно; підтримці піклувальників; координації послуг за місцем проживання; забезпеченні раціонального використання коштів тих, хто оплачує послуги у громаді.

З огляду на перелічені завдання та методологічні підходи можна умовно поділити знання та навички, необхідні соціальному працівникові для роботи в громаді, на три сфери:

- *знання поведінки людей та теорії*, зокрема теорії соціальної організації та міжособистісної взаємодії – теорії комунікації, організаційні теорії, політичний процес, групова динаміка;

- *практичні методи*: техніки втручання - комунікація, інтерв'ювання, фасилітація (допомога у спілкуванні) роботи групи, посередництво й переговори, планування та оцінювання;

- *технічні навички*: збирання, перевірка та аналіз даних за допомогою комп'ютерних програм, ведення комп'ютерних баз даних, підготовка інформаційних матеріалів за допомогою комп'ютера, користування Інтернетом та веб-дизайн.

Ролі соціальних працівників у громаді обумовлені змістом діяльності у рамках певної моделі.

Наприклад, у трьох моделях, запропонованих Д.Ротманом, працівникам відведено виконання досить різнопланових ролей – від учителя до агітатора.

У моделі місцевого розвитку населеного пункту працівнику громади відведено роль посередника у процесі змін та організатора невеликих груп, орієнтованих на розв'язання конкретного завдання.

У моделі соціального планування працівники в громаді відіграють здебільшого технічну роль «експерта». У такій ролі вони виступають як агенти змін, не тільки збираючи та аналізуючи дані, а й маневруючи між різними установами та органами влади.

У моделі соціальної дії працівники в громаді відіграють роль організаторів груп людей, котрі зазнають дискримінації. Це передбачає створення та скерування масових організацій і рухів, тобто мобілізацію мас, а також вплив на політичний процес.

А. Гілхріст визначає ролі працівника в громаді залежно від ключових функцій:

- організатор;
- захисник прав;
- розхитувач устрою;
- вчитель соціальних умінь;
- радник.

Соціальні працівники в громаді можуть виконувати й інші ролі, наприклад, бути медіатором (посередником), фасилітатором, агентом з питань соціальних змін, менеджером, експертом, лідером, секретарем групи тощо.

Практичні заняття

Тема: Педагогіка давнього світу.

Мета: ознайомитись з системою виховання у стародавні часи.

Основні поняття: методологія, біологічна теорія, релігійна теорія, трудова теорія, ініціації, ідеал, спартанське виховання, школа „книжного вчення”, школа грамоти, церковні школи, теорія вільного виховання.

Питання для обговорення

1. Методологічні теорії про природу виховання.
2. Виховання у первісному суспільстві.
3. Виховання і навчання у країнах Давнього Сходу.
4. Виховання і навчання у Давній Греції та Римі.
5. Навчання і виховання у період княжої доби.

Література:

1. Волкова Н.П. Педагогіка: Посібник для студентів вищих навчальних закладів. – К.: Видавничий центр „Академія”, 2002.
2. Фіцула Педагогіка: Посібник для студентів вищих навчальних закладів. – К.: Видавничий центр „Академія”, 2002.
3. Галузинський В.М. Эвтух М.Б. Педагогіка: теорія та історія: Навч. посібник. – К., 1995.
4. Грушевський М.С. Нарис історії Київської землі від смерті Ярослава до кінця XIV сторіччя. – К., 1991.
5. Кравець В.П. Історія Української школи і педагогіки. – Тернопіль, 1994.

Тема: *Проблеми методики виховної роботи у педагогічній спадщині А.С.Макаренка та В.О.Сухомлинського. Формування навичок розв’язання педагогічних конфліктів.*

Мета: ознайомити студентів з основними ідеями методики виховної роботи у творчій спадщині А.С.Макаренка та В.О.Сухомлинського; сформувати навички розв’язання педагогічних конфліктів.

Основні поняття: мета виховної роботи, завдання виховної роботи, педагогічна вимога, педагогічний вплив, конфлікт, педагогічний конфлікт, алгоритм розв’язання конфлікту.

Питання для обговорення:

1. А.С. Макаренко про мету і завдання виховної роботи (педагогічний вплив, вимоги).
2. Методика переконання.
3. Методика педагогічного стимулювання.

Завдання для практичної роботи:

У підгрупах студенти розробляють моделі педагогічних конфліктів і шляхів їх розв’язання. Проводиться аналіз розв’язання обраних соціально-педагогічних ситуацій.

Тематика рефератів.

1. В.О. Сухомлинський „Як виховати справжнього громадянина”.
2. Значення досвіду А.С.Макаренка в організації виховної роботи з дітьми та молоддю.
3. Макаренко якого ми ніколи не знали // Соціальна педагогіка № 1, 2. 2003р. стор. 13-26; 15-25.

Література:

1. Макаренко А.С. Методика организации воспитательного процесса. Соч. в 7т. – М., 1958. –Т. 5.

2. Сухомлинський В.О. Як виховати справжню людину. – Вибр. твори в 5т. – Т.2. – К.: Рад школа, 1976.

3. Сухомлинський В.О. Проблеми виховання всебічно розвиненої особистості. – Вибр. твори в 5т. – Т.1. – К.: Рад. школа, 1976.

4. Методика воспитательной работы. – М.: Просвещение, 1989.с.164-188.

5. Методика воспитательной работы: Учеб. пос. для студ. пед. училищ / В.М.Коротков, Л.Ю.Гордин, А.Ю.Гордин, В.В.Жуков; М.: Просвещение, 1990.- 175с.

Тема: *Обговорення проблеми: основні цінності виховання в сучасних умовах в Україні.*

Мета: сприяти закріпленню у студентів основних моральних, етичних норм нашого суспільства.

Основні поняття: моральні, політичні, економічні цінності, норма, виховні цінності, мета виховання.

Питання для обговорення:

1. Які основні тенденції розвитку моралі можна побачити в людському суспільстві в певний історичний час?

2. Як (у загальному вигляді) позначалася зміна суспільно-політичних ідей на розвиткові педагогічних концепцій?

3. Які моральні, політичні та економічні цінності є найбільш важливими в наш час в Україні? Як вони визначають мету виховання молодого покоління?

Форма проведення заняття: ділова гра.

Завдання для самостійної роботи студентів.

1. Розробити сценарій студентської дискусії на тему: „Які основні цінності виховання висуває сучасна суспільна ситуація в Україні”.

2. Розробити сценарій рольової гри для студентів, в якій обговорюватимуться проблеми змісту та нових тенденцій шкільного виховання.

3. Підготувати виступ на тему: „Як практично реалізувалися мета і завдання соціального виховання в мої шкільні роки”.

4. Підготувати виступ на тему: „Мій ідеал вихованої людини (яких я бачив реальних людей, близьких до цього ідеалу)”.

5. Прорецензувати на вибір одну із статей на тему шкільного виховання з будь-якого сучасного педагогічного журналу. (ксерокопію здати на кафедру)

6. Підготувати виступ на тему: „Роль різноманітних факторів соціалізації у формуванні моєї особистості: суб’єктивна оцінка”.

7. Розробити план дискусії на тему: „Моральні ідеї сучасного суспільства, які впливають на формування особистості молодшої людини”.

Тематика рефератів.

1. „Теоретичні та методологічні ідеї гуманного виховання в роботі В.О. Сухомлинського „Народження громадянина”. – Вибр. твори в 5т. – Т.3 – К.: Рад. школа, 1976.

2. „Мої уявлення про гуманну особистість і шляхи її виховання”

Практична педагогіка виховання. Посібник з теорії та методики виховання / За ред. М.Ю.Красовицького. Київ –Івано-Франковськ 2000 р. стор. 7-15; 28, 109.

Література:

1. Концепція національного виховання // Початкова школа. – 1995. – №2. – с.45-52.

2. Сухомлинський О. Про стан теорії і практики виховання в освітньому процесі України // Шлях освіти. – 1998. - №3. с. 2-5.

3. Концепція превентивного виховання // Учитель. – 2000. - № 1-3. – с.6-11.

4. И.Е.Ворожейкин А.Я.Кибанов Д.К.Захаров Конфликтология. – М., ИНФРА, 2000

5. А.М.Бандурка В.А.Друзь Конфликтология. – Харьков РИП, «Фортуна – педагог»,1997

6. Конфликтология: Учебник для студентов вузов, обуч. по спец. философия, социальная работа, психология, (Под ред. А.С. Кармина.) – СПб: Лань, 1999

7. Н.В.Гаршина Психология конфликта. – СПб: Питер 2000.

8. Э.А Уткин Конфликтология теория и практика. – М. 1998

9. И.И. Рыданова Основы педагогики общения. – Минск, «Беларуская навука»,1998.

Тема: *Організація та проведення масових виховних заходів профілактичного характеру.*

Мета: навчити студентів планувати і проводити масові виховні заходи профілактичного характеру.

Основні поняття: проектування, цілепокладання, діагностика, прогнозування, планування, конструювання.

I. Підготуватись до теоретичного обговорення питань:

1. Місце педагогічного проекту у структурі професійної діяльності соціального педагога.

2. Етапи проектування виховної діяльності: ціле покладання, діагностика особистості та колективу, прогнозування очікуваних результатів, планування виховного заходу.

3. Особливості проектування виховного заходу масового характеру.

4. Взаємодія соціального педагога та вихованців у процесі проектування.

II. Розробка плану проведення виховного заходу масового характеру.

Розробити і прорецензувати план-проект профілактичного виховного заходу масового характеру.

Орієнтовні напрямки виховних заходів.

1. „Знати сьогодні, щоб жити завтра.” Марафон для молодіжних команд.

2. „Молодь – за здоров’я Української нації.”
3. „Обери життя”. Сценарій проведення конкурсної програми.
4. „У майбутнє – без наркотиків!”
5. Марафон здорового життя.
6. „Повір у себе”. Фестиваль дитячої та молодіжної творчості.
7. „Людина і її спосіб життя”.

Література.

1. Максимова Н.Ю., Толстоухова С.В. Соціально-психологічний аспект профілактики адиктивної поведінки підлітків та молоді. – К., 2000. - 200с.
2. Соціально-педагогічні та медико-психологічні заходи протидії вживанню наркогенних засобів неповнолітніми і молоддю. Науково-методичний посібник / Упорядник – за ред. О.І. Пилипенко. – К.: А.Л.Д., 1995 – 100с.
3. Леви В. Искусство быть собой. – М., 1991. – 254с.
4. Сухомлинський В.О. Сердце отдаю детям. // Избр. Пед. Соч.: В 3 т. – М., -1979.- т.1.

Тема: *Вимоги до соціального працівника як вихователя. Аналіз професійних якостей соціального працівника як вихователя.*

Мета: сприяти закріпленню знань студентів про професійні вимоги до соціального працівника як вихователя.

Основні поняття: соціально-педагогічна діяльність, зміст соціального виховання, знання і уміння соціального працівника, педагогічний такт, педагогічні здібності.

Питання:

1. Специфічні особливості соціально-педагогічної праці, що призводять до труднощів у вихованій діяльності соціальних педагогів.
2. Структура педагогічних здібностей, основні та додаткові педагогічні здібності.
3. Знання і уміння необхідні соціальному педагогу як вихователю. Зміст гуманістичної спрямованості вихователя.
4. Педагогічний такт та його значення у соціально-педагогічній діяльності.

Завдання для практичної роботи:

Студенти розповідають про добре знайомих їм педагогів, аналізуючи їхні виховні знання та вміння, риси особистості, особливості спілкування, характер впливу на учнів, даючи їм загальну характеристику як вихователям. Подальше обговорення виступів, оцінка їх обґрунтованості.

Література:

1. Практична педагогіка виховання. Посібник з теорії та методики виховання / За ред. Красовицького М.Ю. – К., „Плай”, 2000. с. 157-171, 210-217.
2. Основы педагогического мастерства: Учебн. пособие для пед. спец. высш. учеб. заведений / И.А. Зязюн. – М.: 1998 с.257- 269.
3. Зязюн І.А., Сагач І.м. Краса педагогічної дії. – К., 1997.

Тема: *Аналіз науково-методичної літератури та періодичних видань з теорії та історії соціального виховання.*

Мета: ознайомлення з бібліотечним фондом наукової, науково-методичної літератури та періодичними виданнями з теорії та історії соціального виховання ЧДПУ імені Т.Г.Шевченка.

Місце проведення заняття: читальний зал бібліотеки ЧНПУ імені Т.Г.Шевченка.

Завдання:

1. Експрес-огляд науково-методичних та періодичних фахових видань відповідно до каталогів.

2. Створити „соціально-педагогічну копилку” зі списком літературних джерел „На допомогу соціальному працівнику”.

3. Виступити на занятті з короткою доповіддю. (до 3хв.)

Звіти про виконання роботи та короткий опис літературних джерел студенти здають на кафедрі.

Тема: *Методика організації виховної роботи з дітьми та молоддю у позаурочний та літній період. Робота в громаді.*

Мета: ознайомити студентів з особливостями методики виховної роботи в умовах вуличного простору, в гуртковій роботі та в умовах літнього оздоровчого табору (ЛОТ), познайомити студентів з методикою організації і проведення колективних творчих справ (КТС), створити ігротеку загонного вожатого.

Основні поняття: гурток, громада, вулична робота, табірна зміна, табірний загін, ЛОТ, КТС, ігротека, періоди табірної зміни.

I. Обговорення теоретичних питань:

1. Особливості роботи соціального педагога в умовах вуличного простору.

2. Організація і проведення гурткової роботи. Її особливості.

3. Специфіка організації соціальної роботи в громаді.

4. Особливості виховної роботи в літньому оздоровчому таборі.

5. Педагогічні основи періодів табірної зміни.

6. Методика планування роботи в літньому оздоровчому таборі.

Завдання для самостійної роботи

- розробити план-сітку роботи у літньому оздоровчому таборі (одна табірна зміна);

- складіть приблизний план одного табірної зміни;

- розробіть ігротеку загонного вожатого;

- розробіть назву, закличку, пісню, емблему загону тощо.

Література:

1. Методика роботи в літньому оздоровчому таборі: Навчальний посібник /Є.І.Коваленко, А.І.Конончук, І.М.Пінчук, В.М.Солонова. – К.: ІЗМН, 1997.

2. Пионерское лето. В помощь пионерскому вожатому. – М.: «Молодая гвардия», 1974.
3. Матвеев В., Матвеева Л. 99 советов на пионерское лето. – М.: «Молодая гвардия» 1972.
4. Минский Е. Путешествие в страну игр. / Праздники в пионерском лагере // Вожатый. – 1978. №5.
5. Минский Е. Олимпийские игры в комнате. Юным затейникам. – М., 1979.
6. Брагина Т. Если дождь стучит по крыше... / Игровые тематические программы для пионерского лагеря. // Воспитание школьников. – 1989. - №3.
7. Пионерское лето. В помощь пионерскому вожатому. – М.: «Молодая гвардия», 1974.
8. Все игры в гости к нам // Воспитание школьников. – 1997. - №5
9. Яркоева Г.П. Великолепная семёрка: игра // Начальная школа. – 1996 - №5.
10. Афанасьев С. Сто творческих конкурсов // Воспитание школьников - 1995. - №1.

Тема: *Методика організації та проведення ігротеки.*

Мета: навчити студентів організовувати і проводити ігри різного спрямування, з врахуванням вікових та ін. особливостей вихованців

Основні поняття: вікові особливості, гра, спортивна гра, станційна програма, комплексна програма ігор.

Завдання для практичної роботи:

1. Розробити план проведення ігор різного спрямування.
2. Провести розроблені ігри у групі.
3. Проаналізувати результативність проведення гри.
4. Визначити контингент вихованців для яких доцільно проводити даний вид гри.

Форма заняття – ділова гра.

Література:

1. Пионерское лето. В помощь пионерскому вожатому. – М.: «Молодая гвардия», 1974.
2. Минский Е. Путешествие в страну игр. \Праздники в пионерском лагере // Вожатый. -1978 –№5.
3. Все игры в гости к нам // Воспитание школьников. – 1997. - №5
4. Яркоева Г.П. Великолепная семёрка: игра // Начальная школа. – 1996 - №5.
5. Афанасьев С. Сто творческих конкурсов // Воспитание школьников.- 1995. -№1.

Вимоги до оформлення реферату:

Під час написання реферату обов'язково зверніть увагу на правильність його оформлення.

Структура реферату:

- 1.Титульна сторінка.
- 2.План
- 3.Актуальність обраної теми.
- 4.Основний текст згідно пунктів плану.
- 5.Висновки

5. Список використаних джерел (не менше 5 джерел) включаючи Інтернет джерела (обов'язково посилання). Аналізуючи наукові джерела, робіть висновки. При виконанні реферату враховувати правила доброчесності та анти плагіату. Реферат у якому помічено буде плагіат, зарахований не буде.

Обсяг реферату не менше 7 сторінок не включаючи титульної сторінки і списку використаних джерел.

Питання до екзамену з курсу «Соціальне виховання».

1. Виховання і навчання у первісних та родових племенах на території України.
2. Народно-педагогічні уявлення праукраїнців трипільської культури.
3. Навчання та виховання у Київській Русі (період княжої доби).
4. Виховання і навчання в країнах Давнього Сходу.
5. Виховання і навчання у Давній Греції та Римі.
6. Основні теорії європейської освіти і виховання нового часу.
7. Теорія „громадського виховання” і „трудової школи”
8. Теорія „Вільного виховання”.
9. Теорія нового виховання і „нових шкіл”.
10. Вальдорфська педагогіка.
11. Проблеми методики виховної роботи у педагогічній спадщині А.С.Макаренка.
12. Проблеми методики виховної роботи у педагогічній спадщині В.О.Сухомлинського.
13. Виховання та його різновиди.
14. Принципи соціального виховання.
15. Методи соціального виховання. Їх класифікація.
16. Методи переконання та їх значення у соціально-педагогічній професії.
17. Методика педагогічного стимулювання. Педагогічна вимога.
18. Школа як відкрита соціально-педагогічна система.
19. Система позашкільних закладів соціального виховання.
20. Використання ігрових технік у соціальній вуличній роботі.
21. Психолого-педагогічні умови використання гри у соціально-виховній роботі.
22. Гурток як вид організації творчої діяльності особистості.
23. Функції гуртка.
24. Структура заняття гуртка.
25. Педагогічний процес у гуртку як соціалізація особистості.

26. Календарний план роботи гуртка та план-конспект, особливості їх ведення.

27. Особистісні якості соціального педагога-керівника гуртка на сучасному етапі.

28. Педагогічний такт та його значення у соціально-педагогічній діяльності.

29. Сутність позакласної та позашкільної виховної роботи.

30. Форми спільної роботи школи та сім'ї.

31. Типологія освітньо-виховних закладів та специфіка їх діяльності.

32. Особливості використання ігрових технік у соціальній вуличній роботі.

33. Психолого-педагогічні умови використання гри в соціальній роботі.

34. Умови організації гри у соціальній роботі.

35. Досвід організації соціально-виховної роботи з дітьми за місцем проживання у II половині XX ст.

36. Соціально-педагогічна робота за місцем проживання

37. Роль виховної роботи соціального педагога в мікрорайоні.

38. Специфіка позашкільної соціально-педагогічної роботи за місцем проживання.

39. Соціальна робота в громаді.

40. Технології соціальної роботи за місцем проживання в умовах громади.

41. Особливості виховної роботи в літньому дитячому оздоровчому таборі.

42. Віковий підхід в організації виховного процесу в літньому оздоровчому таборі.

43. Педагогічні основи періодів зміни в оздоровчому таборі.

44. Виховання національної самосвідомості і гідності в літньому оздоровчому таборі.

45. Методика організації виховної роботи з дітьми та молоддю у літній період.

46. Методика планування роботи в літньому оздоровчому таборі.

47. Особливості проектування виховного заходу масового характеру.

Практичні завдання для екзамену

1. Доведіть можливість використання відомих вуличних ігор в практиці соціальної роботи.

2. Визначити виховний потенціал кількох відомих вам рухливих ігор.

3. Розробити виховний захід щодо профілактики вживання алкоголю.

4. Розробити виховний захід на тему: „Здоровий спосіб життя”.

5. Розробити виховний захід щодо профілактики наркоманії.

6. Розробити виховний захід щодо профілактики паління.

7. Розробити ігротеку, що складається з ігор однієї спрямованості (естафети, ігри в колі, ігри з м'ячем і т.п.)

8. Розробити план проведення виховного заходу масового характеру.

9. Розробити план проведення гри. Проаналізувати її результативність.

10. Розробити план проведення ігор різного спрямування.
11. Розробити план створення табірної загону (назва, емблема, закличка, пісня).
12. Розробити план-сітку роботи у ЛОТ.
13. Скласти план виховної роботи одного табірної дня.

Рекомендовані джерела інформації

Базова література

1. Безпалько О.В. Соціальна робота в громаді: Навч. посіб. Київ: Центр навчальної літератури, 2005. 176 с.
2. Бех І. Д. Виховання особистості: У 2 кн. Кн. 2: Особистісно орієнтований підхід: науково-практичні засади: навч.-метод. посіб. Київ: Либідь, 2003. 344 с.
3. Бех І. Д. Психологічні джерела виховної майстерності: навч. посіб. Київ: Академвидав, 2009. 248 с.
4. Капська А.Й. Соціальна робота: деякі аспекти роботи з дітьми та молоддю. Київ: УДЦССМ, 2001. 220 с.
5. Красовицький М.Ю. Практична педагогіка виховання. Посібник з теорії та методики виховання. Київ: „Плай”, 2000.
6. Платонова О.Г. Формування готовності працівників соціальної сфери до організації роботи в сфері дозвілля. Вісник Чернігівського державного педагогічного університету. Вип.142. Чернігівський національний педагогічний університет імені Т.Г.Шевченка; гол. ред. М.О. Носко. Чернігів: ЧДПУ, 2017. Серія: Педагогічні науки. С.142-144.
7. Платонова О.Г. Організаційні основи проектування соціально-виховного акмесередовища в умовах оздоровчого табору Неперервна освіта: акмеологічні студії. Київ. 2017 (травень 2018). С.39-46.
8. Платонова О.Г. Готовність до впровадження виховних технологій у роботі працівників соціальної сфери. Вісник Чернігівського державного педагогічного університету. Вип.150. Чернігівський національний педагогічний університет імені Т.Г.Шевченка; гол. ред. М.О. Носко. Чернігів: ЧНПУ, 2018. Серія: Педагогічні науки. С.112-116.
9. Социальное воспитание в учреждениях дополнительного образования детей : учеб. пособие для студ. пед. вузов / Б. В. Куприянов, Е. А. Халина, Н. Г. Крылова, О. В. Миновская; под ред. А. В. Мудрика. Москва: Издательский центр «Академия», 2004. 240 с.
10. Тематична зміна у дитячому закладі оздоровлення та відпочинку. О.В. Биковська, Р. Х. Вайнола, Ж. В. Петрочко; за заг. ред. Ж. В. Петрочко. Київ: 2010. 324с.

11. Фіцула М.М. Педагогіка: Навчальний посібник для студентів вищих педагогічних закладів освіти. Київ: Академвидав, 2003. 528 с.

12. Шинкарук В. Д. Теорія та історія соціального виховання в зарубіжних країнах (для студентів напряму підготовки «Соціальна педагогіка»). Київ: ЦП «Компринт», 2015. 236 с.

Допоміжна:

1. Бех І.Д. Гуманізм у вихованні підростаючої особистості. *Рідна шк.* 1995. № 9. С. 23–25.

2. Бордовская Н. В. Педагогика: учеб. пособие Санкт-Петербург: Питер, 2006. 304 с.

3. Виховання дітей з особливими потребами в сім'ї. упоряд. І. Б. Іванова. Київ: УДЦССМ, 1998. 213 с.

4. Волкова Н. П. Професійно-педагогічна комунікація: навч. посіб. Київ: ВЦ „Академія”, 2006. 256 с.

5. Дем'янчук С. Я. Самодіяльні клуби як засіб виховання старшокласників. *Радянська школа.* 1971. – № 11. – С. 67–70.

6. Інноваційні форми опіки дітей: міжнародний і національний досвід. авт.-упоряд. Г.М. Лактіонова та ін; Київ: Наук. світ, 2001. 76 с.

7. Нечепоренко Л.С. Педагогічний пошук. Харків, 1993. 26 с.

8. Омеляненко В.Л., Кузьмінський А.І. Теорія і методика виховання: Навч. посіб. Київ: Знання, 2008. 415 с.

9. Орієнтовний зміст виховання в національній школі: Методичні рекомендаціїб: Кол. авт. за заг. ред. Е.І. Коваленко. Київ: ІЗМН, 1996. 136с.

10. Семигіна Т. В. Соціальні послуги у територіальних громадах України: інновації правового регулювання // Вісник Академії праці, соціальних відносин і туризму. 2019. № 4. С. 65-75. URL: https://www.socosvita.kiev.ua/sites/default/files/Visnyk_4_2019-65-75.pdf.

11. Технології соціально-педагогічної роботи: навч. посіб. Київ УДЦССМ, 2000. 245 с.

12. Трещов О. Ефективність функціонування позашкільних навчальних закладів. *Управління освітою.* 2010. № 18(вересень). С. 12-16, 17-22.

13. Ярошук Л.Г. Методика виховної роботи: навчальний посібник. Київ: Видавничий Дім «Слово», 2012. 320 с

Нормативна

1. Конвенція ООН про права дитини http://www.unicef.org/ukraine/convention_small_final.pdf.

2. Закон України «Про освіту» // http://www.osvita.org.ua/pravo/law_00/.

3. Закон України «Про охорону дитинства». <http://zakon2.rada.gov.ua/laws/show/2402-14>

4. Основні орієнтири виховання учнів 1-11 класів загальноосвітніх навчальних закладів. Наказ Міністерства освіти, науки, молоді та спорту України від 31.10.2011. // https://docs.google.com/document/d/1o3ww-Ak2XYItBha7AS_qhXq1ju_Gyut8K7ZKLKwvbkiQs/edit?pli=1.

5. Про організацію навчального процесу у вищих навчальних закладах у 2002/2003 навчальному році // МОН України. Лист № 1/9 – 304 від 17.06.2002р.

6. Постанова Кабінету Міністрів України від 20 січня 1998 р. № 65 «Про затвердження Положення про освітньо-кваліфікаційні рівні (ступеневу освіту)» // <http://zakon1.rada.gov.ua/laws/show/65-98-%D0%BF>

7. Закон України «Про вищу освіту»// <http://zakon1.rada.gov.ua/laws/show/1556-18>.

8. Електронна бібліотека НПУ імені М.П. Драгоманова - www.npu.edu.ua (elib@npu.edu.ua)

9. Закон України «Про освіту» [Електронний ресурс] / Спосіб доступу: URL: <http://www.mon.gov.ua/main.php?query=laws/education/prof> – Загол. з екрана.

10. Концептуальні засади розвитку педагогічної освіти України та її інтеграції в європейський освітній простір [Електронний ресурс] / Спосіб доступу: <http://www.mon.gov.ua/main.php?query=laws/education/prof-tech/6/0001> – Загол. з екрана.